

Traumatizirani dječji likovi u suvremenom dječjem i adolescentskom romanu

Tušek, Andrea

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:807110>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-20**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za nastavničke studije u Gospiću

Sveučilišni integrirani prijediplomski i diplomski studij

Učiteljski studij u Gospiću

Andrea Tušek

**Traumatizirani dječji likovi u suvremenom dječjem i
adolescentskom romanu**

Diplomski rad

Gospić, 2024.

Sveučilište u Zadru
Odjel za nastavničke studije u Gospiću
Sveučilišni integrirani prijediplomski i diplomski studij
Učiteljski studij u Gospiću

Traumatizirani dječji likovi u suvremenom dječjem i adolescentskom romanu

Diplomski rad

Student/ica:

Andrea Tušek

Mentor/ica:

Izv.prof.dr.sc. Sanja Vrcić-Mataija

Gospić, 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Andrea Tušek**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Traumatizirani dječji likovi u suvremenom dječjem i adolescentskom romanu** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Gospić, 2024.

SAŽETAK:

Traumatizirani dječji likovi u suvremenom dječjem i adolescentskom romanu

U diplomskom se radu na odabranom romanesknom korpusu interpretiraju traumatizirani dječji i adolescentski junaci suvremene dječje i adolescentske svjetske i hrvatske književnosti. Uvodni je dio rada posvećen definiranju poetike suvremenog dječjeg i adolescentskog romana, s naglaskom na analizu prevladavajuće tematike i likova. Glavni dio rada obuhvaća književno-teorijsku interpretaciju romana: *Apsolutno istinit dnevnik Indijanca na određeno vrijeme* (2007) Shermana Alexia, *Kupit će ti tata koturaljke* (2006) Melite Rundek, *Gumi-gumi ili Djevojčica koja je preskočila nebesa* (2001) Zorana Pongrašića, *Bucka* (1999) Janje Vidmar, *Zmajevi koji ne lete* (2020) i *Oblak čvoraka* (2021) Ivane Šojat, *Edbin* (2014), *Zeleni pas* (2009) i *Draga mama* (2015) Nade Mihelčić te *Debela* (2007) Silvije Šesto Stipančić. Istraživanje se bavi traumama glavnih junaka što ih uzrokuju mnogi vanjski i unutarnji čimbenici. U tom su smislu književni junaci promatrani kao žrtve konzumiranja opojnih sredstava, žrtve vršnjačkog i obiteljskog nasilja, bolešću i tjelesnošću traumatizirani junaci te kao junaci traumatizirani odnosima u disfunkcionalnim obiteljima. Većina književnih junaka, zahvaljujući uspostavi odnosa s drugima (psihijatri, prijatelji, roditelji, simpatije) uspijevaju prebroditi početnu traumu i osnaženi nastaviti dalje, dok je manji dio traumatiziranih likova doživio tragičan završetak. Napisani u prevladavajućem ispovjednom tonu, obrađujući prilično sumornu i ozbiljnu tematiku, odabrani romani svjedoče o dijelu poetike suvremenog dječjeg i adolescentovog romana, ali i društva koje se u njima projicira.

Ključne riječi: suvremeni dječji roman i adolescentski roman, trauma, traumatiziran lik - žrtva

SUMMARY:

Traumatized Child Characters in Contemporary Children's and Young Adult Novel

The heroes of contemporary children's and young adult novel world's in Croatian literature are interpreted in this thesis on the chosen romanesque literary works. The introductory part of the paper is dedicated to defining the poetics of contemporary children's and young adult novels, with an emphasis on the analysis of the prevailing theme and characters. The main part of the paper includes the literary-theoretical interpretation of the following novels: *The Absolutely True Diary of a Part-time Indian*(2007) by Sherman Alexie, *Your Dad Will Buy You a Roller Skates* (2006) by Melita Rundek, *Gumi-gumi or Girl Who Skipped the Skies* (2001) by Zoran Pongračić, *Chubby Girl*(1999) by Janja Vidmar, *Non-flying Dragons* (2020) and *The Cloud of Stralings*(2021) by Ivana Šojat, *Edbin* (2014), *Green Dog* (2009) and *Dear Mom* (2015) by Nada Mihelčić and *Fat*(2007) by Silvija Šesto Stipančić. This study deals with the trauma experienced by the main heroes caused by many external and internal factors. In this regard, literary heroes are seen as victims of consumption of drugs, victims of peer and family violence, illness and body traumatized heroes and as heroes traumatized by relations in dysfunctional families. Most of these literary heroes, by establishing relationships with others (psychiatrists, friends, parents, sympathies) manage to overcome the initial trauma and are empowered to move on, while a small part of the traumatized characters have a tragic ending. Written in a predominant confessional tone, dealing with a rather gloomy and serious subject, the selected novels testify to a part of the poetics of contemporary children's and young adult novels, as well as the society projected in them.

Keywords: contemporary children's novel and young adult novel, trauma, traumatized character – victim

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. SUVREMENI ROMAN U DJEČJOJ KNJIŽEVNOSTI	3
2.1. Suvremeni dječji roman	3
2.1.1. Likovi i tematika u suvremenom dječjem romanu	4
2.2. Suvremeni adolescentski roman	6
2.2.1. Likovi i tematika u suvremenom adolescentskom romanu	8
3. TRAUMATIZIRANI DJEČJI LIKOVI U SUVREMENOM DJEČJEM I ADOLESCENTSKOM ROMANU	10
3.1. Junaci – žrtve konzumiranja opojnih sredstava	12
3.1.1. Ivana Šojat, <i>Zmajevi koji ne lete</i> (2020)	13
3.1.2. Nada Mihelčić, <i>Zeleni pas</i> (2009)	16
3.2. Junaci – žrtve vršnjačkog i obiteljskog nasilja	20
3.2.1. Sherman Alexie, <i>Apsolutno istinit dnevnik Indijanca na određeno vrijeme</i> (2007)	20
3.2.2. Ivana Šojat, <i>Oblak čvoraka</i> (2021)	25
3.2.3. Melita Rundek, <i>Kupit će ti tata koturaljke</i> (2006)	29
3.3. Bolešću traumatizirana junakinja	33
3.3.1. Zoran Pongračić, <i>Gumi – gumi ili Djevojčica koja je preskočila nebesa</i> (2001)	34
3.4. Tjelesnost kao izvor trauma junakinja	38
3.4.1. Silvija Šesto Stipaničić, <i>Debela</i> (2007)	38
3.4.2. Janja Vidmar, <i>Bucka</i> (1999)	42
3.5. Traumatizirani članovi disfunkcionalnih obitelji	46
3.5.1. Nada Mihelčić, <i>Edbin</i> (2014)	47
3.5.2. Nada Mihelčić, <i>Draga mama</i> (2009)	50
4. ZAKLJUČAK	54
5. LITERATURA	56

1. UVOD

U suvremenoj dječjoj, a napose u adolescentskoj književnosti, posebice u romanu, moguće je zapaziti širok spektar tema koje odražavaju stanje u suvremenom društvu, projicirajući sliku suvremenog djetinjstva i adolescencije. Kad je riječ o suvremenom romanu, u tom je smislu moguće uočiti niz donedavno tabuiziranih tema kojima se zadire u najosjetljivija područja odrastanja i sazrijevanja dječjih i adolescentskih likova. Stoga se opravdano nametnula tema diplomskog istraživanja vezana uz upravo takve romaneskne teme kroz koje imamo priliku pratiti na koji su način književno obrađene neke od dječjih i adolescentskih trauma.

Trauma je pojam naoko poznat mnogima, no, postavlja se pitanje koliko zapravo znamo o traumama. Smatra li se traumom isključivo neki potresan i u negativnom smislu neočekivan događaj ili je trauma dugoročan proces uzrokovan spomenutim događajem? Ukratko, trauma je odgovor na negativan i zastrašujući podražaj što ga osoba doživi i iskusi, a posljedice mogu ostati za čitav život. Premda postoje mnoge definicije traume, poput prijeteće povrede fizičkog i/ili psihičkog integriteta pojedinca (Goodman i sur., 1998), sve se svode na jedan zaključak, a to je da se radi o stravičnom događaju katastrofične pozadine koji utječe na daljnji tok čovjekova života i funkcioniranja. Arambašić (2000) tvrdi a se određene reakcije na proživljen traumatski događaj mogu javiti netom pri završetku traume, jednako kao i u periodu od sljedećih nekoliko tjedana ili mjeseci od traumatskog iskustva, no negativne posljedice mogu trajati i cijeli život. Osobe koje dožive i prožive određenu traumu obilježene su njome do kraja života. Traumatizirane osobe se prepoznaju po određenim obrascima ponašanja, iskazivanju konkretnih, negativnih emocija, iskazivanju straha od ponovnog proživljavanja traume i mnogim drugim faktorima. U najranijoj dobi dijete traume najčešće iskazuje emocijama poput ljutnje i agresije, preplavljene bijesom, ali i strahom. Već nešto kasnije, mogli bismo reći u razdoblju puberteta, osoba se počinje socijalno povlačiti u sebe, udaljavati od vlastite obitelji i vršnjaka, a njezine emocije i dalje preplavljuje agresija te ljutnja na cijeli svijet. Adolescenti zapadaju u stanje anhedonije, pri čemu nikako ne mogu pronaći nekoga ili nešto što ih u potpunosti ispunjava i zadovoljava, što rezultira pojavom pesimizma (Bilić i sur., 2012) Tako se formiraju ogorčene osobe nezadovoljne vlastitim životom kojeg nisu imale priliku niti proživjeti jer ih je u tome sprječavao strah, ali i ljutnja.

Osim što se osoba može educirati i stručno osposobiti na pomaganje unesrećenima, može na ta pitanja pokušati naći odgovor i u književnosti, koja nerijetko ima terapeutsku ulogu.

Cilj je ovog diplomskog rada književno-teorijskom, napose naratološkom interpretacijom odabranog romanesknog korpusa iz svjetske i hrvatske dječje i adolescentske književnosti istražiti neke od dječjih i adolescentskih trauma što se javljaju u suvremenom romanu, analizirati način na koji su književno obrađene, s posebnim naglaskom na interpretaciju dječjih/adolescentskih likova kao temeljnih psihemskih narativnih figura (Peleš 1999) i načinom njihova nošenja s traumom. Pri tome će u fokusu istraživanja biti analiziranje socijalnog konteksta u kojemu dječji i adolescentski junaci sazrijevaju i odrastaju te analiza njihova odnos s likovima odraslih. Sukladno tomu, utvrdit će se i pripadajuća poetika odabranih romana koja će uključivati analizu narativnih figura i pripovjednih postupaka u njihovom oblikovanju. Na taj će se način steći uvid ne samo u dio poetike suvremenog dječjeg i adolescentskog romana, već i uvid u sliku suvremenog društva koje se u njima preslikava.

Diplomskim istraživanjem obuhvaćeni su sljedeći suvremeni dječji i adolescentski romani: Sherman Alexie, *Apsolutno istinit dnevnik Indijanca na određeno vrijeme* (2007); Melita Rundek, *Kupit će ti tata koturaljke* (2006); Zoran Pongračić, *Gumi-gumi ili Djevojčica koja je preskočila nebesa* (2001); Janja Vidmar, *Bucka* (1999); Ivana Šojat, *Zmajevi koji ne lete* (2020) i *Oblak čvoraka* (2021); Nada Mihelčić, *Edbin* (2014), *Zeleni pas* (2009) i *Draga mama* (2015) te Silvija Šesto Stipančić *Debela* (2007). Teorijski okvir diplomskog rada temeljen je relevantnim pregledima hrvatske dječje i adolescentske književnosti (Crnković 1984; Crnković-Težak 2002; Hranjec 1998, 2006, 2009; Zalar 1983, Hameršak, Zima 2015.) s naglaskom na studije romana (Zima, 2011. i Vrcić-Mataija 2018.), potom na radovima o poetici suvremenog dječjeg romana te relevantnim psihologijskim izvorima vezanima uz određenje traume.

2. SUVREMENI ROMAN U DJEČJOJ KNJIŽEVNOSTI

2.1. Suvremeni dječji roman

Suvremena dječja književnost počinje se javljati sedamdesetih godina prošlog stoljeća što potvrđuju i neki hrvatski autori (Zima, 2011: 209), a njome se smatraju sva djela napisana ili pisana u naše doba (Hranjec, 2008). Zasigurno, najpopularnija i najčitanija vrsta kod odraslih, ali i djece je roman (Zalar, 1978: 5). Pojam „pravi dječji roman“ Ivo Zalar (1978) definira kao roman u kojem djeca nisu isključivo čitatelji, već su nositelji radnje, ideja i sukoba. Hranjec (2008) navodi nekoliko značajki što suvremene dječje romane razlikuje od ostalih vrsta, a to su: fabula, lik, pustolovnost i akcija - koji pridonose dinamici, fenomen igre i jednostavnost koja se očituje u strukturi, gradnji likova te u izričaju. Fabula suvremenog dječjeg romana ističe se svojom inovativnošću te se znatnije približava potrebama mladih čitatelja: „U središtu zanimanja mladeži ponajprije su teme kao što su odnosi među ljudima, osobito odnosi među spolovima i među vršnjacima, problemi koji se javljaju u obitelji i školi, napose problemi koji obuhvaćaju sve dobne skupine kao što su alkohol, pušenje i droga, sve izrazitije nasilje prema drugome i prema sebi.“ (Visinko, 2008:295).

Suvremenu dječju književnost, dakle i suvremeni dječji roman, karakterizira okretanje korisniku što znači da čitatelj zapravo određuje njezinu poetiku, a to znači posezanje za dječjom svakodnevnicom u tematskom smislu, a u izražajnom pak težnju za „igričnim modelima“ (Hranjec, 2008). Također je važno spomenuti poneka obilježja postmodernističke interpretacije što ih se može pronaći u nekim suvremenim tekstovima dječje književnosti poput jezične zaigranosti, ironizacije, žanrovske neodređenosti; hiperboličnosti, intertekstualnosti i trivijalizacije, veze s masovnom kulturom i sklonost neknjiževnim tvorbama (Hranjec, 2008). Vrcić-Mataija (2018) o dječjem romanu zaključuje „(...)da je dječji roman svakako najopširnija narativna književna vrsta dječje književnosti u kojoj su djeca i adolescenti glavni nositelji radnje, a tematski naglasak ne samo na zbivanju i uzbudljivim pustolovinama, već sve češće i na psihičkim proživljavanjima likova. Tematski se raspon dječjeg romana kreće od doživljaja iz svakodnevnog života preko niza neobičnih, željenih ili neželjenih pustolovina, do motiva dječje osamljenosti proistekle iz otuđenosti suvremenog života koji se preslikava u književnost.“ (Vrcić-Mataija, 2018: 16).

Dubravka Zima (2011) uzima 1956. godinu, u kojoj Ivan Kušan objavljuje *Uzbunu na Zelenom Vrh*, a potom i Grigor Vitez pjesničku zbirku *Prepelica*, kao godinu kada se afirmira novi model hrvatske suvremene dječje književnosti. Nadalje, Zima (2011.) navodi kako Milan Crnković, Dubravka Težak i Stjepan Hranjec trenutak objavljivanja Kušanovog romanesknog

prvijenca smatraju početkom u formiranju suvremene hrvatske dječje književnosti (Zima 2011:151). Taj nov poetski pristup u hrvatskoj književnosti počinje prevladavati 1970-ih godina kada nastaju i izlaze djela koja otvaraju put suvremenim dječjim tekstovima. Prema Hranjecu (2006), 70-ih godina stvaraju pisci starijeg naraštaja predstavljajući tako sponu između tradicije i suvremenih pristupa. Hranjec (2008) i Zima (2011) navode velik broj hrvatskih autora koji su među prvima zakoračili u „novu“ dječju književnost. Godine 1967. Nada Iveljić objavljuje dječju zbirku pod nazivom *Konjić sa zlatnim sedlom*, 1969. Višnja Stahuljak *Začarane putove*, potom 1970. Zvonimir Balog pjesničku zbirku *Nevidljiva Iva*, Pajo Kanižaj *Bila jednom jedna plava* i Sunčana Škrinjarić proznu zbirku *Kaktus bajke*, 1973. Luka Paljetak *Miševi i mačke naglavačke*, a 1976. Hrvoje Hitrec *Smogovce* (Hranjec, 2008). Osim njih suvremenu dječju književnost obogaćuju romanopisci poput Nikole Pulića, Mladena Kušeca, Hrvoja Hitreca, Kazimira Klarića, Milana Grgića, Pavla Pavličića, Zlatka Krilića, Ljudevita Bauera, Maje Gluščević, Jadranka Bitenca i mnogih drugih (Zima, 2011), od kojih su neki predmet diplomskog istraživanja.

2.1.1. Likovi i tematika u suvremenom dječjem romanu

Govoreći o dječjem romanu, valja ga usporediti sa romanom za odrasle. Struktura se, za razliku od romana za odrasle, u dječjem romanu prilagođava malom čitatelju s obzirom na temu, jednostavnu, napetu i pustolovnu priču, kolektivni lik, igru i životni optimizam. Likovi dječjeg romana najčešće su predstavljeni u okviru družine ili klape (Hranjec, 1998: 10). No, te su družine promijenjene ovisno o razdoblju u kojem nastaju. „Od nekadašnje čvrste organizacije djece koja su krvlju polagala zakletvu da bi postali članovi družine, čija su pravila morala poštivati i zadaće vjerno izvršavati, preko neformalnih okupljanja djece koja žive u istom kvartu ili ulicama do povremenog druženja za vrijeme praznika, okupljanja vršnjaka, slučajnih susreta istomišljenika koji provode dio vremena zajedno doživljavajući željene i neželjene pustolovine.“ (Vrcić-Mataija, 2018: 69,70). Osim u družinama, za likove suvremenog dječjeg romana karakteristično je da „(...) dječji i adolescentski lik, osim u družinama i klapama, funkcionira vrlo često sam, dobrovoljno ili silom prilika (ratne okolnosti, zaposlenost roditelja, emocionalne frustracije) (...).“ (Vrcić-Mataija, 2018:58).

Ivan Kušan uvodi mnogobrojne promjene u suvremeni dječji roman među kojima se mnoge odnose na likove. Tako je Kušanovo „novo“ dijete čvršće vezano predodžbama o samostalnom, aktivnom i autonomnom djetetu koje nije esencijalni Drugi odraslome, nego ga možemo čitati kao njegov ironizirani, društveni refleks - tako je u romanu *Lažeš, Melita*

metafora dječjeg “laganja“ impostirana jasno društveno-ironijski i sa snažnom humorističkom gestom...“ (Hameršak i Zima, 2015:220). Suvremeni se likovi, zahvaljujući Kušanovoj inovativnosti, najprije odlikuju kroz realistično prikazivanje, individualnost te razvoj sposobnosti donošenja i provođenja odluka, a samim time i nošenja sa odgovornosti (Hranjec, 1998: 76). Likovi i dalje ostaju svjesni nadmoći i autoriteta odraslih no nastoje postići određenu dozu samostalnosti usprkos zadanim društvenim pravilima. Dodatno, dječji su likovi svjesni identiteta što se formira u odnosu na vlastite interese, poput medija, popularne kulture, vršnjaka, obitelji i drugim autoritetima čija moć utjecaja sve više slabi, kao i svojih intelektualnih sposobnosti, tjelesnosti te rodnog identiteta (Vrcić-Mataija, 2018). No, u modernom se dječjem romanu prema Vrcić-Matiji (2018) naglasak stavlja na psihičko proživljavanje lika i prikaz njihova unutrašnjeg duševnog stanja, s naglašenim monološkim pripovjednim postupkom, defabularizacijom, čestim korištenjem više pripovjednih perspektiva, nerijetkim napuštanjem sveznajućeg pripovjedača, čestom retrospekcijom te pojavom intertekstualnih i intermedijalnih postupaka.

Milivoj Matošec, koji godinu dana nakon izlaska Kušanova prvijenca, objavljuje vlastiti pod nazivom *Tragom Brodskog dnevnika* (1957), autonomnost dječjih likova oblikuje na način da sa svijetom odraslih ili društvenom zajednicom unutar koje dječji lik živi, dijete nema pravog kontakta (Hranjec, 1998). Sljedeću značajniju promjenu dječjeg lika unosi Hrvoje Hitrec 1976. godine kroz vlastiti serijal romana *Smogovci*. Hitrecovi likovi se od tadašnjih razlikuju po navikama i nazoru te odgoju i govoru kroz koji suvremeni čitatelj upoznaje urbani svijet i njegovu stvarnost, a svakodnevna zbivanja dječjeg lika autor prevladava unošenjem humora – tako se u *Smogovcima* ozbiljna životna pitanja pojavljuju ispod naizgled bezbrižne vanjštine (Hranjec, 1998).

Predodžba o djetetu nije jednostavna za prikazivanje u romanima nastalim osamdesetih godina dvadesetog stoljeća. Autori tada nastoje oblikovati dječji lik nereprezentativno te nesimbolički za razliku od dotadašnjih likova koji su bili oblikovani kao konstrukti čija značenja još uvijek ispisuju odrasli. Mnogostrukost i raznolikost predodžbi o djetetu koje se kroz djela osamdesetih godina nastoje prikazati, zrcale se u dominantnoj nesigurnosti, u samom problematiziranju određenog dječjeg lika te u cijelom nizu romanesknih strukturnih modela koji se kreću od *Ljubavi ili smrti* Ivana Kušana nadalje (Zima, 2011). Prema Zimi (2011), likovi Ivana Kušana postaju realistični i samostalni nastojeći promijeniti dotadašnje zadane odnose moći te se ne uklopiti u obrazac apolonskog djeteta - nevinog, anđeoskog djeteta, koje se povezuje s prirodom, fantastikom i intuitivnim.

Govoreći o tematsko-motivskoj raznovrsnosti suvremenih romana hrvatske dječje književnosti, neizostavno je spomenuti podjelu u nekoliko cjelina: „ a) bajkovite i fantastične strukture, b) stvarnosne teme, poglavito urbana svakodnevnica, c) krimi strukture, d) tabuističke teme, e) povijesne teme i f) bibliostrukture.“ (Hranjec, 2008:284). Iako su sve tematske jedinice zastupljene u suvremenim dječjim romanima, poput romana *Zaljubljen do ušiju* (1994.) Mire Gavrana, *Mrvice iz dnevnog boravka* (1995.) Sanje Pilić, *Kad pobijedi ljubav* (1997) Maje Brajko-Livaković, *Mama je kriva za sve* (1999.) Zorana Pongrašića, *Vanda* (2000) Silvije Šesto-Stipaničić i mnogih drugih (Hranjec, 2006), zaključujemo kako se pisci suvremene dječje književnosti dotiču tema kojima nastoje prikazati stvarnost, koja nije svaki put vedra i optimistična. Shodno tome, u suvremenim se dječjim romanima glavni likovi, ali i čitatelji susreću s temama kao što su zlostavljanje, zanemarivanje, narkomanija, kriminalitet, rastava braka, bolesti, rat i slično.

2.2. Suvremeni adolescentski roman

Sve do šezdesetih godina prošlog stoljeća hrvatska je dječja književnost pripadala isključivo pedagoškom području što znači da se u njoj nisu pojavljivale teme koje bi se mogle smatrati neprimjerenima. To se polako počinje mijenjati kada se u dječjoj književnosti počinje pojavljivati i nevesela, moderna tematika koja zabrinjava odgajatelje i recenzente. Prisustvom spomenutih tema, takav oblik dječje književnosti prikladniji je adolescentima zbog čega se počinje deklarirati kao književnost za mlade. Spominjući termin „književnost za mlade“ važno je istaknuti Dubravku Težak (2008) koja navodi više sintagmi što se u hrvatskoj književnosti upotrebljavaju za označavanje pripadnosti određenih djela postojećim sustavima književnosti, poput „književnost za mlade odrasle“, „tinejdžerska književnost“, „književnost za mlade“ te „omladinska književnost“. No, kako god je mi nazivali, adolescentska je književnost namijenjena djeci adolescentske dobi, dakle pripadnicima dobne skupine od dvanaeste godine do najčešće osamnaeste. Tako književnost za mlade (koju ćemo u nastavku oslovljavati terminom adolescentska književnost) predstavlja „književnost koja svojeg implicitnog čitatelja konstruira u dobi koju određuje kao adolescentsku ili tinejdžersku“ (Hameršak, Zima, 2015: 339).

Najopširnija i definitivno čitaocima najzanimljivija književna vrsta književnosti za mlade je adolescentski roman. „Adolescentski roman čini se teorijski „problematičnim“ u hrvatskoj znanosti o književnosti, i to ponajprije zbog svoje nepripadnosti postojećim, definiranim književnim sustavima. Nedječji književni sustav tretira adolescentski roman i adolescentsku

književnost jednako kao i dječju, ne smatra ga svojim sastavnim dijelom i ne proučava, a slično se prema njemu odnosi i dječji književni sustav, koji adolescentsku književnost uključuje, ali kao marginalno područje, ne baveći se njome u teorijskom smislu nego, samo sporadično u književno-povijesnom kontekstu“ (Zima, 2011: 337). Zima pritom spominje da takav roman „ne poznaje evazivnost; adolescent je 'pobunjeni' adolescent, ili 'apolonski' adolescent koji odabire sukob kao pokretačku snagu i svoju apolonsku narav interpretira u društvenom smislu.“ (Zima, 2011: 347)

Adolescentska književnost, samim time i adolescentski roman, ne pripada isključivo književnosti za odrasle kao ni književnosti za djecu. Adolescentski romani uključuju neke segmente dječjih, ali i odraslih romana, no zasebna su cjelina koju karakteriziraju specifična svojstva i obilježja kao, primjerice, tmurne teme. Osamdesetih godina pisci polako napuštaju klasične oblike romana poput povijesnih i pustolovnih, a započinju pokret miješanja svih mogućih žanrova te tako i pripovjednih tehnika. Zbog tog razloga dolazi do nesuglasica prilikom određivanja prvog adolescentskog romana hrvatske književnosti za mlade.

Što se tiče glavnih obilježja, Težak (2008) navodi opoziciju mladih i odraslih točnije njihovih vrijednosti, kulture i jezika koji se očituje kao jezično odstupanje od standarda (žargonizmi, barbarizmi, vulgarizmi i dijalektizmi). U adolescentskom se romanu prestaje tematizirati igra koju zamjenjuju ozbiljne životne aktivnosti. Drugim riječima, zaokupljeni su stvarnim životom, društvenim aktualnostima i problemima koje zanimaju tinejdžere (Težak, 2008), te se tako sadržaji adolescentskih romana uvelike razlikuju od sadržaja suvremenih dječjih romana. Crnković (1997) najjasnije određuje razliku suvremenog dječjeg i adolescentskog romana – „Lakoća pristupa kakvu nalazimo u romanu o djetinjstvu, igra kao zamjena za ozbiljne životne aktivnosti, pothvat u igri kao potvrda junakove vrijednosti, drugarstvo i dječje simpatije, obvezatni uspjeh junaka i sretan završetak u općem ozračju vedrine – sve je to odnio vjetar u romanu za mlade odrasle, baš kao i jednostavan izraz i jezik s eventualno nešto žargona“ (Crnković, 1997: 13). Dodatno, kod adolescentskih romana karakteristično je pisanje u prvom licu, vrlo često u obliku dnevnika što ga vodi glavni lik, protagonisti se često koriste žargonima što ih spominje Crnković (1997), vulgarizmima, i riječima koje ne pripadaju hrvatskome standardnome jeziku.

Danas je situacija sa traumatičnim temama dosta drugačija kako u adolescentnom romanu tako i u dječjem gdje polako dolazi do detabuiziranja tema s obzirom da se o njima sve više progovara i da postaju dio naše svakodnevice. Zaključno, možemo reći da se mijenja sama

književnost, a sa njome i aktualne teme te se iz tog razloga granice između književnosti za djecu, književnosti za mlade i naposljetku književnosti za odrasle polako brišu.

2.2.1. Likovi i tematika u suvremenom adolescentskom romanu

Adolescentski romani se od dječjih počinju izdvajati nakon Drugog svjetskog rata kada tadašnje društvo počinje prihvaćati tinejdžere kao posebnu sociološku skupinu (Težak, 2008). Po uzoru na Jeroma Davida Salingera i njegova *Lovca u žitu* (1951), književnici počinju stvarati likove koji imaju složene osjećaje prema svijetu te se počinju baviti tinejdžerskim identitetom. Taj je identitet najčešće građen pod utjecajem obitelji lika, ali i odnosa koji u njoj vladaju. Govoreći o podvrstama obiteljskog romana unutar adolescentskog romana hrvatske književnosti, Vrcić-Mataija (2018.) navodi kako razlikujemo obiteljski roman sa slikom tradicionalne i sa slikom suvremene, patrijarhalne i liberalne, obitelji. Tradicionalne obitelji podrazumijevaju patrijarhat te zajednički život nekoliko generacija, dok predodžbu suvremene obitelji u romanu predstavljaju obitelji koje žive suvremenim patrijarhalnim ili liberalnijim stilom života, uglavnom u urbanoj sredini. U objema podvrstama obiteljskog romana može se govoriti o obiteljskoj funkcionalnosti i disfunkcionalnosti, pri čemu se u suvremenijima češće javlja razdor uzrokovan razvodom roditelja, raznim vrstama ovisnosti, zatim fizičkog i psihičkog zlostavljanja te raznim oblicima zapostavljanja djece. Shodno tome, likovi djece koji su članovi opisanih obitelji, najčešće su okarakterizirani društveno neprihvatljivim ponašanjima i krizama identiteta. Počinje se također drastično mijenjati slika odraslih gdje oni više nisu prikazivani kao nepogrešivi autoriteti koji su dosada imali ponekad negativnu ulogu, a ponekad ulogu dječjih saveznika (Crnković, Težak 2002), već postaju nemoćni ljudi kojima se omakne pregršt grešaka. No svakako, glavni lik adolescentskog romana najčešće je individualan, a to čitateljima iskazuje kroz vlastite emocije i postupke koje čini unutar obrađivane tematike.

Adolescentska je književnost prepuna teških, ali istovremeno aktualnih tema poput ženske emancipacije, zagađenja okoliša, rasne diskriminacije, ali i mnogih tabuiziranih motiva primjerice seksa, bolesti i smrti, razvoda braka, samoozljeđivanja i nasilja te svega što bi moglo užasnuti pedagoge (Težak, 1998). Sadržaj se adolescentskih romana ne mijenja značajno kroz osamdesete godine prošlog stoljeća, dok već devedesetih godina motivi i teme postaju drastičniji. Uzimajući u obzir okolnosti devedesetih godina dvadesetog stoljeća, opet dolazimo do promjene predodžbe dječjeg lika - „Devedesetih godina tematikom dječjeg romana, uz navedene, postoji i niz nekad tabuiziranih motiva: anoreksija, pretilost, preljub, rat,

invaliditet, homoseksualnost, nasilje i dr.“ (Vrcić-Mataija, 2011: 146), Te su predodžbe uvjetovane situacijama poput rata koji uvelike ostavlja trag na privatnom, društvenom i književnom sustavu čovječanstva što je i prikazano u djelima *Mali ratni dnevnik* Stjepana Tomaša (Zagreb, 1993), *Strah me, mama* Nikole Pulića (Zagreb, 1992), *Marijina tajna* Nade Iveljić (Zagreb, 1995) i drugima (Zima, 2001). Spomenute predodžbe dodatno uvjetuje pojavljivanje i nestajanje određenih dječjih biblioteka i nakladnika. Nakon desetljeća složenih predodžbi, devedesete godine i egzistencijalna ugroženost djeteta u ratu navodi autore na predstavljanje dječjih likova u ulozi žrtve te pridavanje pojedinih karakteristika „apolonskog“ djeteta dječjim likovima (Zima, 2011). Spomenute su godine povezane s pojednostavnjivanjem i stereotipiziranjem dječjih likova. Zbog rata dolazi do nekorespondencije s kulturološkim ili prostornim srodnim književnim sustavima. S druge strane, u svjetskoj se književnosti velikom brzinom šire tabu teme koje uključuju obiteljske, društvene i privatne tabue. Devedesetih godina dvadesetog stoljeća književnost za mlade, samim time i adolescentski romani, počinju se smatrati pouzdanim i kvalitetnim izvorom informacija za dobro informirano dijete modernog svijeta, a prevlast preuzimaju teme straha, nasilja, prostitucije, opojnih sredstava, kriminala, side i drugih za koje pisci smatraju da su odabrani čitaoci dovoljno zreli (Težak, 1998) – „Romani za mlade postaju, s obzirom na temu, o kojoj se piše, sve tmurniji, crniji (depresivni, utučeni), pošto je to s jedne strane i posljedica razvoja društva i događaja u njemu.“ (Lavrenčić Vrabec, 2002: 13). Njih dijelimo u tri najistaknutije „diverzijske“ teme: erotika (seks), Bog i droga (Hranjec, 2009).

Iz prethodnog zaključujemo da su stvaranje književnosti za mlade i adolescentski roman uzrokovale takozvane kontroverzne teme u književnosti. Autori odbacuju tradicionalne pretpostavke književnosti poput nastojanja da se djeca i adolescenti zaštite od mračnih aspekata što ih život nosi i prikazivanja savršene slike djetinjstva. Odbacivanje takvih tradicionalnih pretpostavki donijelo je sa sobom preventivne oblike cenzure. Najprije govorimo o autocenzurama u užem smislu, a nakon toga i o nakladničkim, uredničkim sve do prevoditeljskih intervencija u tekstovima gdje su se pojavljivali potencijalno nerazumljivi, nedolični ili za djecu zastrašujući sadržaji (Hameršak, Zima, 2015). No, s vremenom i sve bogatijom pojavom kontroverznih, traumatičnih tema, ali i istovremenim tehnološkim napretkom, cenzuru je bilo sve teže postići pa tako navedene teme postaju nezaobilazan i pomalo prirodan dio književnosti za mlade.

3. TRAUMATIZIRANI DJEČJI LIKOVI U SUVREMENOM DJEČJEM I ADOLESCENTSKOM ROMANU

S obzirom na zastrašujuću prirodu i pozadinu tabuiziranih, traumatskih tema od pojave do danas se nastoji sa sigurnošću, bez predumišljaja odgovoriti na pitanja: Jesu li traumatske teme korisne djeci i adolescentima? Postavljenim se pitanjem bavila urednica zbornika *Tabu teme u književnosti za djecu i mladež* Ranka Javor (2002) iznoseći pritom nekoliko bitnih segmenata - s prevlašću spomenutih tema pojavljuje sve više mlađih čitatelja; tinejdžerima i adolescentima sviđa se ova vrsta književnosti. Svakako u kreiranju problemske literature za mlade sudjeluju psiholozi i sociolozi (Javor, 2002) Takva je vrsta književnosti smišljena s nakanom pomaganja djeci te roditeljima u dijagnosticiranju i rješavanju problemskih situacija što se mogu javiti u životu svakog djeteta. U tome se iščitava njezina terapijska uloga. Taj se oblik pomoći ostvaruje kroz čitanje i poistovjećivanje roditelja i djece sa junacima djela. Na taj način osobe razvijaju određene emocije i empatiju prema likovima koji proživljavaju sličnu situaciju što ih proživljavaju sami ili netko im blizak. Kod čitatelja pritom nestaje osjećaj samoće, straha i nesigurnosti te dobiva uvid u mogućnost rješavanja problema. Da je ovaj odnos likova i čitatelja funkcionalan dokazuje činjenica porasta broja čitaoca sa pojavom tabuiziranih tema, kako tvrdi navedena autorica.

Kako ne možemo djecu zaštititi od svijeta, možemo ih barem upoznati s njime i na njega ih pripremiti. Dječja i adolescentska književnost odličan je način na koji se to ostvaruje. S obzirom na to da se granica između dječje i adolescentske književnosti po pitanju tabuiziranih tema i traumatiziranih likova sve više smanjuje (primjerice, roman Melite Rundek, *Kupit će ti tata koturaljke*), i u ovom će se diplomskom radu oba podsustava obrađivati zajedno, u preplitanju. Traumatizirani likovi prelaze iz uloge žrtve u ulogu čitateljevog idola i uzora, oslonca i slamke spasa u teškim životnim razdobljima. To su likovi koji nastaju kao posljedica više značajnih društvenih i socioloških promjena – odnosno nastaju kao odgovor na zahtjeve mladih američkih adolescenata koji su zahtijevali knjige gdje će glavni literarni lik biti njihov vršnjak – tinejdžer sa svim svojim problemima koje mu odrastanje priređuje, a mogu biti prisutni u svačijem djetinjstvu (Javor, 2002). Za traumatizirane likove neizbježno je doživljavanje traume koja prema definiciji profesionalne organizacije psihologa u Sjedinjenim Američkim Državama te istovremeno najveće psihološke udruge na svijetu s preko 157 000 članova, pritom uključujući znanstvenike, edukatore, kliničare, konzultante i studente, American Psychological Association, glasi: „Trauma je emocionalni odgovor na užasan događaj kao što je nesreća, zločin, prirodna katastrofa, fizičko ili emocionalno zlostavljanje,

zanemarivanje, doživljavanje ili svjedočenje nasilju, smrt voljene osobe, rat i drugo. Neposredno nakon događaja tipični su šok i poricanje. Dugoročne reakcije uključuju nepredvidive emocije, povratna sjećanja, zategnute odnose, pa čak i fizičke simptome poput glavobolje ili mučnine. Iako su ovi osjećaji normalni, neki ljudi imaju poteškoća nastaviti sa svojim životom.“ (American Psychological Association, 2013)¹. Pojednostavljeno, traumatizirajući su likovi oni koji su u životu doživjeli jednu ili niz potresnih situacija što je na njih ostavilo dugotrajan trag i ožiljak.

U poglavljima koja slijede analizirat će se traume književnih junaka – glavnih likova odabranog romanesknog korpusa, način proživljavanja traume i daljnje nošenje sa traumom koje je u potpunosti proizvoljno i subjektivno. Neki od junaka nosili su se s traumama doživljenim u nefunkcionalnim obiteljima, raspadnutim obiteljima s nezadovoljnim roditeljima koji vlastite frustracije i neuspjehe prenose na djecu. Također se među glavnim junacima nalazi niz nesigurnih dječji i likova adolescenata čija nesigurnost proizlazi iz različitih izvora: od zlostavljanja, preko frustracija, nezadovoljstva tjelesnošću i sl. U odabranom korpusu ističu se likovi koji podilaze konzumaciji opojnih sredstava, prije svega droge koja ne ostavlja posljedice samo na korisnike, već i na socijalnu okolinu unutar koje lik obitava i živi. Često puta tijekom snažne ovisnosti što je uzrokuje droga biva pogođena čitava zajednica osobe koja je u njoj odrasla i poklekla pod prorokom droge. Mnoge su još potresne situacije i teme što ih nalazimo u literaturi za mlade, a prisutne su u našoj svakodnevnici poput nasilja o kojem pišu svjetski autori imena Brock Cole *The goats* (1999), Jacqueline Wilson *Bad girls* (1999), Anne Fine *The tulip touch* (2000) (Lavrenčić Vrabec, 2002).

Analizirajući *Tematski kompleks hrvatske dječje književnosti*, Hranjec (2002) navodi nekoliko tematskih cjelina, među kojima spolnost, seksualnost, trudnoća, menstruacija, fizički razvoj dječaka i djevojčica, samozadovoljavanje, homoseksualnost i slično, imaju važnu ulogu. Navedeni tematski kompleksi mnogima mogu biti izvor nesigurnosti i povučenosti, straha i anksioznosti pogotovo u osjetljivoj dobi adolescencije, baš kako je prikazano u djelima Cynthia Voigt *When she hollers* (1997), Berlie Doherty *Dear nobody* (1994, 1998), Nancy Garden *Annie on my mind* (1996) (Lavrenčić Vrabec, 2002). Još više zastrašujuća tema vezana uz seksualnost jest silovanje prisutno u djelu Nikole Pluss *Lebdenje* (2001) ili, primjerice Mire Gavrana, *Pokušaj zaboraviti*. Autori u spomenutim djelima razmatraju pitanje traumatiziranih likova, etiketiranih strašnim činom koji u potpunosti mijenja žrtvin život, kao i teme bolesti i

¹ URL 1: American Psychological Association (2013): Recovering emotionally from disaster: Trauma, <https://www.apa.org/topics/trauma>, 13.04.2024.

smrti. Teme kojima se prilazi sa zadržkom i određenom dozom skeptičnosti no koje djeci i mladeži mogu biti dobar poticaj na neizbježan razgovor i pripremu za bolest i/ ili smrt ili im pak samo može pružiti utjehu onima koji su prošli kroz najtraumatizirajući čin svačijeg života (Haramija, 2002). Analogno tome, spominjemo djela koja obrađuju temu smrti, a to su *Servus Opa, sagte ich leise* Elfie Donnelly (1977), *Grandada I will Always Remember You* (1997) i mnogi drugi među kojima je i literarno djelo hrvatskog autora *Gumi-gumi ili Djevojčica koja je preskočila nebesa* Zorana Pongrašića (2001) o kojoj se detaljnije piše u nastavku. Iz zbornika *Tabu teme u književnosti za djecu i mladež* kojeg je priredila Ranka Javor (2002) saznajemo da su se autori poput Tite Bilopavlovića, Nade Mihoković-Kumrić, Maria Šarića, Zvonimira Baloga, Janje Vidmar, Sunčane Škrinjarić, Sivije Šesto, Maje Brajko-Livaković i mnogi drugi, bavili tabu temama i traumatizirajućim likovima u hrvatskoj književnosti za djecu i mlade (Javor, 2002), a neki od njih će biti detaljnije obrađeni u nastavku, s tim da je naglasak stavljen na djela suvremenija po svom postanku od navedenih.

3.1. Junaci – žrtve konzumiranja opojnih sredstava

Narkomanija je „bolesna želja za uporabom narkotika, ovisnost o narkoticima, drogama“². Tema naizgled nepoveziva sa dječjom i adolescentskom književnosti no ipak prisutna. Ovu je temu čitateljima približila njemačka autorica Christiane Felscherinow u romanu *Mi djeca s kolodvora Zoo* (1980). Christiane je bila jedna od prvih, kako tvrdi Lavrenčić Vrabc (2002: 17) koja je čitateljima slikovito prikazala svijet ljudi kojima je droga jedino utočište. U takvim obiteljima gdje je droga svakodnevnica narušena je stabilnost obiteljske strukture te roditelji često ne uspijevaju pronaći ravnotežu između ispravnog roditeljskog pristupa i ljubavi prema svojoj djeci. Droga postaje okidač mnogim poteškoćama, ali istovremenom i roditeljskom preispitivanju vlastitih postupaka. Pritom se ne narušava isključivo obitelji nego i povezanost obitelji s bližom okolinom i drugim društvenim strukturama, U hrvatskoj se književnosti djela s tematikom narkomanije javljaju krajem devedesetih godina prošlog stoljeća. Stjepan Hranjec nam u svojem djelu *Pregled hrvatske dječje književnosti* (2006) imenuje najpoznatije, a to su: *Kad pobijedi ljubav* (1997.) Maje Brajko-Livaković, *Ljudi bez mjesta* (1998.) Tonče Anković i *Čarobni prosjak* (1999.) Sunčane Škrinjarić. Od devedesetih godina tema narkomanije ostaje uvriježena u hrvatskoj dječjoj književnosti, te po uzoru na Zimine (2011) zaključke, postaje jedan od načina edukacije i prevencije ovisnosti, no jednako toliko ostaje potresna i zastrašujuća.

² Narkomanija. Hrvatski jezični portal (2006): Dostupno na: <http://hjp.znanje.hr/>, preuzeto 02.06.2024.

3.1.1. Ivana Šojat³, *Zmajevi koji ne lete* (2020)

Članica Društva hrvatskih književnika, odlikovana Redom Danice hrvatske s likom Marka Marulića, Ivana Šojat, napisala je roman za mlade pod nazivom *Zmajevi koji ne lete*. To je potresan, ali istovremeno katarzičan roman koji progovara o problematici sintetskih droga no istovremeno se isprepliće s problematikom obitelji, roditeljstva, rastave braka te naposljetku raspada obitelji. Zamršenost radnje potvrđuje tvrdnju Dubravke Zime da adolescentski roman „ne poznaje evazivnost“ (Zima, 2011:347). Takvu je radnju dočarao glavni junak, traumatiziran dječak Marijan, koji nas svojom pripovjednom perspektivom podsjeća na vijesti što ih slušamo i čitamo na televiziji ili u tisku. Tako kroz roman *Zmajevi koji ne lete* i naraciju glavnog junaka saznajemo ne samo o njemu već i o njegovoj najužoj okolini – obitelji, ali i društvu unutar kojeg se kreće.

Marijan je polaznik osmog razreda i živi u konfuznoj, disfunkcionalnoj, *razorenoj obiteljskoj zajednici* (Hranjec, 2006) – obitelji razvedenih roditelja. Marijan nam otkriva da ga je majka Sonja napustila bez riječi i bez pozdrava. Traumatiziran tim činom, Marijan se svojim ponašanjem pobunjuje i suprotstavlja vlastitoj obitelji. Povod majčinog odlaska bila je njezina želja i potreba da se oslobodi tamnice braka i uloge majke te pokuša ponovo pronaći sreću. Nezadovoljna vlastitim životom, Sonja narušava život supruga Zorana i vlastitog djeteta. Sonja se nije trudila sakriti činjenicu da su joj suprug i dijete, koje nije bilo po njezinim standardima, prema kojem nije pokazivala nikakve osjećaje i za čije osjećaje nije ni malo marila, uništili život. Takav stav majke prema djetetu u Marijanu gradi osjećaj manje vrijednosti, narušava sliku o samome sebi, stvara osjećaj razočarenja u najbliže, ali i osjećaj ljutnje, bijesa i agresije. Drugim riječima, majčino napuštanje obitelji, ali i svađe koje su prethodile tome kao i sve ono što dolazi poslije odlaska, velika su trauma za dječaka osmog razreda. Cjelokupna obiteljska situacija dovodi do njegove potrebe za samopovređivanjem i konzumacijom opojnih sredstava – sintetske droge Osvježivača. Na taj način dječak iskazuje svoje buntovništvo kojim povrjeđuje svoje roditelje, onako kako su oni povrijedili njega. Tako se Marijan suprotstavlja i istovremeno opire vlastitim roditeljima.

³ Ivana Šojat-Kuči rođena je 1971. godine u Osijeku. Gimnaziju i dvije godine studija matematike i fizike na Pedagoškom fakultetu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera završila je u rodnom gradu Osijeku. Poznata je književnica te dobitnica mnogih nagrada za vlastita djela. Uz to je i prevoditeljica koja bilježi oko šezdeset prijevoda s francuskog i engleskog jezika. Također, bila je altistica opernog zbora u HNK-u u Osijeku, a danas je urednica kazališnih izdanja. Njezina su djela prevedena na njemački, talijanski, engleski, makedonski i bugarski jezik. Uz ratne teme iznimno je uspješna u pisanju o međuljudskim odnosima. (izvori: <https://fraktura.hr/autori/ivana-sojat>, preuzeto 07.06.2024., file:///C:/Users/Admin/Downloads/crljenic_matea_ffos_2021_diplo_sveuc.pdf, preuzeto 07.06.2024.)

Marijan, odgajan u razorenoj obitelji, primjer je djeteta nestabilne i emocionalno osakaćene obitelji gdje roditelji stavljaju vlastite želje i potrebe na prvo mjesto pustivši dijete na samostalno odgajanje i nošenje s emocijama kompliciranima za njegov uzrast te time dodatno doprinose njegovoj već prisutnoj traumi, u koju su uključeni otac i majka:

„(...)Počeo sam pričati kao navijen, kao da glasom umjesto nogama bježim od mraka koji je postajao mrvicu veći svakom novom mrtvom neonskom cijevi. Govorio sam mu da se osjećam kao smeće koje ni rođena mater ne želi, kao nitko i ništa. U mislima su mi se čak vraćale i majčine ucjene ljubavlju dok sam bio malen (...) `A ti si samo šutio.` Rekao sam naposljetku. `Uvijek si sjedio kao posran i šutio. Pridodao sam tome moj dojam da ona, stara, na njega baca vjedra govana, a on joj samo dopušta i ne pere se, ne viče, ne ustaje, ne sklanja se, I ne ču-va-me.` „ (Šojat, 2020: 121).

Iako mu droge ne pružaju nikakvo zadovoljstvo osim glavobolje, trbuhobolje i mučnine, pružaju mu osjećaj postojanja i iluziju bijega od vlastite traume. Osvježivači Marijanu pružaju osjećaj kojeg nije imao unutar vlastite obitelji, osjećaj kojeg mu nisu pružali niti majka Sonja okupirana sobom i vlastitim željama, niti otac Zoran, koji nakon Sonjina odlaska pada u depresivno stanje. Iz tog razloga Zoran nije bio kompetentan odgajati vlastito dijete što dovodi Marijana do izloženosti prevelikoj slobodi uzrokovane manjkom autoriteta i integriteta u njegov život. Crnković i Težak (2002) ističu drastičnu promjenu slike odraslih koji gube autoritet kao jednu od značajnijih karakteristika koje se vrlo često pojavljuju u adolescentskim romanima poput ovog.

„Pričao sam i o ocu koji mi je sve dopuštao, o tome koliko mi se to isprva sviđalo zato što sam mislio da me voli. Pričao sam i o tome kako u posljednje vrijeme imam osjećaj da mi otac sve dopušta samo kako bih ga ostavio na miru, ali i kako bi staroj tjerao inat....)“ (Šojat, 2020: 90, 91).

Marijan je znao da ga otac voli, no ta je ljubav pala u drugi plan s očevim lošim psihičkim stanjem te manjkom autoriteta. Zbog traumatske obiteljske situacije i potrebe za ljubavlju i utočištem, Marijan je sa svojom klapom činili dječaci Ciki i Daba došao su na ideju puštanja zmajeva, kako su to oni interno nazvali, da bi se zaštitili na društvenim mrežama od svojih roditelja. Dječacima je puštanje zmajeva – pušenje Osvježivača, bio ispušni ventil kojim su filtrirali sve loše osjećaje, vodeći sebe do samouništenja. To dokazuje činjenica da su dva dječaka, Marijan i Ciki, hospitalizirani nakon konzumacije sintetske droge.

Osim što kroz roman saznajemo podosta o osjećaju kojeg uzrokuju Osvježivači, jednako toliko saznajemo o prijateljstvu Marijana, Cike i Dabe. Naime radi se o klapi adolescenata koja se

sastaje isključivo iz koristi i potrebe za isticanjem u društvu. Članovi takve klape nastoje jedni drugima prikazati situaciju onako kako žele, a ne onako kakva ona zaista jest. Marijanovu klapu čine članovi koji neće biti prisutni onda kada je najpotrebnije što potvrđuje činjenica da su Ciki i Daba napustili Marijana prilikom predoziranja. Marijan je u klapi našao bijeg od disfunkcionalne obitelji, ali u dečkima nije pronašao nekoga tko će ga razumjeti, samo nekoga s kime će barem na trenutak zaboraviti obiteljsku situaciju. Zbog straha da ne izgubi jedini odnos u vlastitom životu koji donekle funkcionira, Marijan u prijateljstvu postaje dosta povodljiv i pokoran. Pristaje na sve samo kako još jednom ne bi doživio odbacivanje. No, kroz razgovor s psihologom Robertom, kojeg upoznajemo već na samome početku romana, Marijan shvaća da se zbog obiteljske situacije ne mora bojati da će svaki odnos završiti neuspješno te počinje birati prijatelje koji će na njega utjecati pozitivno.

Psiholog Robert o kojem nam Marijan pripovijeda retrospektivno kada opisuje svoj slučaj predoziranja, postaje Marijanu zamjenska očinska i prijateljska figura, supstitucija oca te posljednja nada spasa i ozdravljenja. Marijan je na početku bio prestrašen da je poludio, stoga je odbijao razgovor s Robertom. Strahu i anksioznosti tada dodatno pridonose „mravci“ čije korake osjeća po čitavome tijelu – „(...)Ne toliko zbog njega, koliko zbog prokletih mravaca koji su mi sve živčanije hodali po cijelom tijelu i grizli me. Počeo sam se češati.(...)“ (Šojat, 2020: 10). Nakon stvaranja osjećaja povjerenja te uspostave stabilnijeg odnosa s psihologom, Marijanove misli počinju izlaziti na vidjelo. Na samome početku romana dječak je povučen, no evidentno je kako se otvara s Robertom da raste razina njegova samopouzdanja. Odnos kakav nije imao, a strašno je priželjkivao od vlastitih roditelja. Odnos koji je za Marijana imao terapeutsku ulogu. Iako je između Marijana i Roberta veliki generacijski jaz, oni uspostavljaju međugeneracijski odnos koji Marijana izvlači iz kandži droge i usmjerava ga prema životu koji tek treba početi. Robert tako postaje najvažnija karika u Marijanovom odnosu s vlastitom obitelji, klapom, ali i samim sobom.

Skora smrt člana njegove klape, Cike, uzrokovana predoziranjem, Marijanu je prijelomna situacija te početak njegova puta ka ozdravljenju. Iako u konzumaciji opojnih sredstava nema ničeg dobrog, u ovom slučaju je ipak bilo nešto pozitivno. Zoran je u ovoj situaciji bio primoran vratiti se ulozi oca ukoliko želi spasiti život sinu. Doduše, Marijanova ljutnja i ogorčenost na roditelje, a može se reći i cijeli svijet, blokirala je oca u pokušaju da dopre do sina. Tek kada se Marijan našao u situaciji promatrača i gledao kako mu se prijatelj suočava sa smrću, spustio je svoj gard i dopustio ocu povratak u svoj život. Cjelokupna situacija promijenila je Marijanov svjetonazor te se odlučio sprijateljiti s dječakom Pljokijem,

socijalnim izopćenikom u školi te uspostaviti ponovan odnos s bakom Katom. Dno koje je Marijan dotakao bilo mu je zapravo polazište od kojeg kreće u novi, svjetliji, radosniji život. Njegov oporavak i odvikavanje od „puštanja zmajeva“ bilo je završetak tmurnog i sumornog poglavlja njegova života lišenog ljubavi, obiteljske topline i nade, a početak jednog novog, tradicionalnijeg obiteljskog života kojeg mnogi imaju, ali ne znaju cijeniti.

3.1.2. Nada Mihelčić⁴, *Zeleni pas* (2009)

Vedrana Živković Zebec (2012.) navodi kako u romanu *Zeleni pas* pratimo probleme naizgled normalne, prosječne obitelji koja doživljava krah zbog ovisnosti jedne članice. „Obitelj je situirana, otac je arhitekt, majka radi u banci. Prate ih problemi suvremenih obitelji koje karakterizira nedostatak vremena i težnja za osiguravanjem financijski sigurnog života djeći“ (Živković Zebec, 2012:180). Roman prikazuje obiteljske događaje i smrt sestre Vlatke kojih se osamnaestogodišnja djevojka prisjeća retrospektivno. Živković Zebec tvrdi kako je to novitet jer je do tada zlouporaba droga bila prikazivana kroz život i životne situacije ovisnika (Živković Zebec, 2012).

„Imam osamnaest godina, bijesna sam i morala sam sve ovo zapisati, ako radi nikog drugog onda zbog onih budala iz moje škole koji kažu kako pokoja tableta ekstazija i malo marihuane još nikome nije naškodilo. A naškodilo je. Naškodilo je meni koja to nikada nisam kušala, a strašno je naškodilo mojoj šašavoj sestri i cijeloj mojoj obitelji i svima oko nas. Zato ću se pričom vratiti na sam početak, listajući bilješke od prije četiri-pet godina, kada sam još bila duboko u osmogodišnjoj školi i kad je cijelo to ludilo započelo.“ (Mihelčić, 2009: 9).

Radnja romana započinje poglavljima u kojima mlada pripovjedačica donosi analizu lika sestre Vlatke- ovisnice o drogama. Vlatka se po opisu svoje mlađe sestre ne ističe previše niti odskače od velike skupine što je čine njezini vršnjaci:

„Ne zavidim ja Vlatki, nego mi smeta što se cijeli naš život vrti oko nje, kao da mi ostali ne postojimo. A ne radi ništa, samo satima visi na telefonu i sa svojim blesavim prijateljicama spika o dečkima. I o diskotekama. Od ponedjeljka do petka cvili kako bi ona u subotu išla u disko, a starci samo sikću neka radije sanja o nečemu što bi joj se možda

⁴ Nada Mihelčić, rođena je 1. prosinca 1946. u Zagrebu gdje je završila gimnaziju, apsolvirala na FPN-u, paralelno upisala studij filozofije i indologije na FF te pohađala predavanja na pravnom fakultetu. Dugo se godina bavila astronomijom, alpinizmom i prodajom. Pisati je počela tek u zreloj dobi kada izlazi njezin prvi roman Bilješke jedne gimnazijalke koji je postigao izniman uspjeh. Popularnost nastavlja skupljati 2009. godine kada za drugi roman *Zeleni pas* osvaja četiri prestižne nagrade, ali i svakim sljedećim objavljenim djelom. (izvor: <https://www.hdkdm-klubprvihpisaca.hr/mihelcic-nada/>, preuzeto: 07.06.2024.)

moglo i ostvariti. Subotom joj je već frka, pa glasno plače i starci se konačno slome. Onda mora gledati mamu u oči i obećati kako će se vratiti do dvadeset i tri sata.“ (Mihelčić, 2009:15).

Po iznesenim riječima zaključujemo da je kod Vlatkine sestre prisutna doza sestrinske ljubomore. Pripovjedačica je u usporedbi s vlastitom sestrom dosta tiša, ne žudi toliko za pažnjom te je samim time ne dobiva koliko njezina problematična sestra. Tada trinaestogodišnja djevojčica, nastoji uz vlastite probleme odrastanja i prolazak kroz pubertet, pronaći vlastito mjesto u obitelji

„Ne treba meni lova ni za kakvu blesavu banku. Samo želim da me konačno prestanu gurati u Vlatkinu iznošenu robu i pritom govoriti kako sam sretna što imam stariju sestru čija mi odjeća stoji kao salivena, kao da na svijetu uopće postoji idiot koji bi htio da na njemu odjeća stoji kao salivena. Je, jako sam sretna!“ (Mihelčić, 2009: 14).

Ironijom i sarkazmom, koristeći žargone i mladenačke idiome, često prisutne u adolescentskim romanima, pripovjedačica opisuje pakao i traume kroz koje prolazi zajedno sa svojom obitelji nakon pojavljivanja ovisnosti kod sestre Vlatke. Korištenjem humora, pripovjedačica se lakše nosi s teškom sudbinom što je snašla nju i njezinu obitelj koju u nju čine sestra Vlatka, braća Robert i Alan, roditelji Elza i Emil te baka.

Kroz razmišljanja pripovjedačice podsjećamo se kako se radi o mladom biću koji ni ne zna što je ovisnost, a nalazi se u tom svijetu. Zbog nedovoljno životnog iskustva, nije ni znala čemu svjedoči-

„Sutradan sam pitala baku, pa mi je ona pojasnila kako osim igle ima i drugih načina na koji se budale drogiraju. Održala mi je pravo predavanje o tome kako ti drogiranje nepovratno uništi dijelove mozga i neke druge organe. (...) I u školi su nam govorili kako je drogiranje opasno, ali ja sam nekako mislila da to najčešće rade oni Amerikanci u filmovima ili neke propalice koje ni ne poznam, pa me uopće nije bilo briga što će se dogoditi s njihovim mozgovima.“ (Mihelčić, 2009: 90-91)/„(...) Nisam mogla vjerovati da bi i Vlatka to radila. Ona je glupača, ali ipak ne tolika da bi se dragovoljno ubola onolikom igletinom. Ipak, činilo se da nitko drugi nimalo ne sumnja u to. – Tata, znaš kaj je gufo? – upitao je Alan, prekinuvši dugu, neugodnu tišinu. (...) Tata je nekako bunovno pogledao maloga. – Tak se talijanski kaže sova – pojasnio je mali bedak, a lice mu je sjalo od ponosa.“ (Mihelčić, 2009: 89).

U narednom razdoblju naglasak radnje stavljen je na Vlatku i njezine postupke što ih čini pod utjecajem opojnih sredstava. Zaključujemo da Vlatka, žrtva konzumiranja droge, nije glavni

traumatizirani lik. Vlatkinim postupcima traumatizirani su ostali članovi obitelji koja prolazi kroz mnoge nedaće i neugodnosti što ih uzrokuje ovisnica. Stoga pratimo utjecaj i uzrokovanu traumu kod jedne od žrtava, Vlatkine mlađe sestre, pripovjedačice koja nam traumu uzrokovanu konzumacijom opojnih sredstava, prikazuje kroz dječje oči i shvaćanje. Kako su roditelji tada bili posvećeni primarno Vlatki, nenamjerno i nesvjesno zapostavljaju drugu djecu. Pripovjedačica tako pada u drugi plan što tolerira do određenog trenutka. Tada dolazi do zasićenja Vlatkom i posvećenosti cijele obitelji ovisnici:

„Nikada nisam bila tvoje dijete onako kako je to bila Vlatka! Sve što pokušam, to si ti već davno napravila s Vlatkom! Mene vidiš samo ako me želiš kazniti ili se nekome narugati. Misliš da nisam čula što si teti Branki rekla kad te je pitala kako smo? Rekla si joj da sam ja u pubertetu, a ti na apaurinima. Zvučalo je kao da zbog mene moraš piti te tablete za smirenje. Zašto joj nisi rekla zbog koga si na apaurinima? Eto vidiš gdje djeca nauče lagati! (...) Znaš li uopće koja mi je najdraža boja, čega se bojim, koji predmet u školi volim, tko je moja najbolja prijateljica?!“ (Mihelčić, 2009:111).

Majčina blaga i pokoja reakcija dokaz su njezine griznje savjesti i zbuđenosti cjelokupnom situacijom. I otac reagira blagonaklono prema svojoj zapostavljenoj kćeri;

„Slušaj dušo, rekao je tata, s Vlatkom nije lako. Od dana kad je prohodala ona ide nekim svojim putem kojega mama i ja teško možemo nadzirati. I ne radi se o tome da je volimo više nego vas ostale, samo nam je za nju potrebno mnogo više vremena.“ (Mihelčić, 2009:113).

Roman prikazuje stvaranje i razvijanje traume mlade djevojke koja se slučajno nađe u neposrednoj okolini droge i svih problema što ih ona stvara. Vlatkina mlađa sestra daje nam fragmente života ovisnice i njezina stanja, ali i stanja ostalih članova obitelji. Ubrzo se obitelj mora suočavati s financijskim, emotivnim i drugim problemima što ih uzrokuje Vlatka, a uvelike pogađaju sve članove obitelji. Pogodena mnogim nesrećama, Vlatkina obitelj se počinje raspadati. Roditelji zaokupljeni spašavanjem života vlastitog djeteta, zanemaruju vlastite bračne odnose i ostalu djecu te se posvećuju samo Vlatki. „Svi prolaze emocionalne krize koje uzrokuju svađe i nerazumijevanje, a čak se javlja i mogućnost rastave roditelja“ (Živković Zebec, 2012:180). U romanu pripovjedačica djeluje samostalno, bez potrebe da bude dio neke grupe ili zajednice ili da bude prihvaćena. Iako pripovjedačici tuđe mišljenje nije bilo od prevelikog značaja, odbacivanje njezine obitelji od strane društva pripisivala je Vlatki, kao i mnoge druge nedaće koje su se pojavile unutar obitelji. Samim time, razdor među članovima obitelji se povećao kao i u situaciji kada Vlatkinog brata Roberta djevojka Marina ostavi zbog

etikete koju je na njihovu obitelj stavila Vlatka. Vlatku je ovisnost promijenila do neprepoznatljivosti što doprinosi strahu što ga pripovjedačica, od samog početka sestrične ovisnosti, nosi u sebi:

„Mi četvoro smo još uvijek nepomično stajali, kao neki skamenjeni odbor za doček, zureći u onu spodobu koju je pas, izbežumljen od sreće, gotovo srušio, a kada se sagnula da ga pogladi, lizao ju je onom svojom jezičinom po cijeloj glavi. Samo po tome smo znali da je to Vlatka. Spodoba je imala kratko ošišanu plavu kosu, toliko svijetlo obojenu da je bila gotovo bijela. Samo je na desnoj strani glave, negdje na pola puta između sljepoočnice i tjemena, imala ostavljen jedan pramen kose spleten u tanku pletenicu koja je sezala do ramena. Oni što rade piercing po raznim dijelovima tijela sigurno su na njoj zaradili cijelo bogatstvo, jer je imala dva prstena preko lijeve obrve, jedan joj je bio provučen kroz nos, dolje kroz onu pregradu između nosnica, onako kao onom biku kojega smo jednom vidjeli na stočnom sajmu. Na svakoj uški imala ih je barem pet – šest, a jednog posred donje usnice.“ (Mihelčić, 2009:172,173).

Ubrzo saznajemo da se Vlatka zarazila hepatitisom te se za stalno vraća kući. Tada dolazi do lijepog trenutka što ga Vlatka proživljava s mlađom sestrom nakon mnogo godina patnje. Naime, Vlatka je sestri pričala o bojama i zelenom psu što ih je vidjela u onim trenucima kada je konzumirala drogu. Lijep se trenutak nastavlja dok pripovjedačica iznosi vlastite fantastične snove i ideje o zelenom psu.

„- Ne mogu vjerovati, Vlatka, od svih čudnih stvari na ovom svijetu vidjela si zelenog psa... Ja baš na tome radim, mislim reći: radila sam, gotovo godinu dana, sve do svađe s Markom... Oh, ti i ne znaš da smo posvađani, nije važno... znaš, radila sam pokuse... molim te nemoj reći baki i starcima, jer bi mi se rugali...“ (Mihelčić, 2009: 226)

Nakon toga, mlađa sestra odlučuje od glinamola izraditi figuricu zelenog psa za Vlatku te ga ostavlja pokraj njena kreveta. „Nikada mi nije zahvalila niti rekla je li lijep, ali ja sam znala da joj je drag, i kada sam jednom u rano jutro vidjela kako napola prekriven njezinom kosom leži uz nju na jastuku, pobjegla sam u zahod i tamo plakala od sreće“ (Mihelčić, 2009:230). Pripovjedačica uzima ulogu zaštitnice i oslonca te ostaje uz sestru u najgorim trenucima koji slijede, pritom ubrzano sazrijevajući. Nažalost, dolazi do tragičnog završetka – Vlatkine smrti koja čitavom romanu daje tužan i tragičan ton, ali poziva na educiranje čitaoca o temi narkomanije. Roman završava optimistično, podcrtavanjem simbolike zelenog po kojemu je i imenovan:

„Prišla sam, posegnula u džep i kriomice u grob umjesto zemlje ubacila svoga zelenog psa. Prisilila sam se pogledati dolje. Pao je nespretno, na leđa, i one njegove zelene noge su sada u zemlji izgledale kao klice novoga života i boljeg svijeta, koje se pale preduboko i možda se nikada neće probiti na svjetlo dana, ali postoje tu, kao zalog...“ (Mihelčić, 2009: 233).⁵

3.2. Junaci – žrtve vršnjačkog i obiteljskog nasilja

Progovaranjem o traumatskim temama poput nasilja, dječja i adolescentska književnost čitateljima nudi utjehu i vjeru u sebe te najvažnije od svega osvještava ih da nisu sami te da imaju potpuno pravo zatražiti adekvatnu pomoć. Govoreći o nasilju u dječjoj i adolescentskoj književnosti govorimo o vršnjačkom i obiteljskom nasilju. Vršnjačko nasilje obuhvaća zadirkivanje, udaranje, zastrašivanje, ali i isključivanje iz društva, ogovaranje te manipuliranje. U literaturi se najčešće razlikuju dva osnovna oblika nasilja među vršnjacima, a to su fizičko i verbalno. Nasilje konceptualizacije uključuju i relacijsko ili emocionalno (ponegdje ga zovu i psihičko) te seksualno, ekonomsko i kulturalno nasilje među vršnjacima. (Bilić, Buljan, Flander, Hrpka, 2012: 266). S druge strane, fenomen nasilja u obitelji prvenstveno čini psihičko, fizičko i seksualno nasilje prema osobama izvršeno od strane bračnih i izvanbračnih partnera, sadašnjih i bivših, a zatim i ostalih članova obitelji (Radenović, 2012). O potresnim temama, bilo da se radi o psihičkom, fizičkom ili seksualnom, pišu autori poput Maje Brajko-Livaković u romanu *Nemoj reći nikome* (2012), Siniše Cmrka u djelu *Nulti sat* (2013), Milivoja Matošeca u djelu *Strah u ulici Lipa* (1968) i drugi. Težak (1998.) navodi kako je u sklopu hrvatske književnosti o tematici seksualnog zlostavljanja djeteta među prvima progovorio Miro Gavran u adolescentskom romanu *Pokušaj zaboraviti* (1996).

3.2.1 Sherman Alexie⁶, *Apsolutno istinit dnevnik Indijanca na određeno vrijeme* (2007)

Apsolutno istinit dnevnik Indijanca na određeno vrijeme adolescentski je roman pisan u obliku osobnog dnevnika, kako nam sam naslov kaže. Njega piše mladi protagonist Arnold

⁵ U paratekstualnom dijelu knjige, autorica završetak romana obrazlaže u edukativno-terapeutskom tonu: „Roman je doslovce godinama ležao čekajući to posljednje poglavlje jer nisam imala srca napisati ovakav kraj. Napokon sam vidjela da je nužan jer kakvu bih to poruku djeci poslala? Ne mogu im kroz dvjesto stranica pokazivati sve negativne aspekte ovisnosti, a na kraju im neizravno reći: Ma samo se vi drogirajte, sve će to na kraju završiti dobro za vas, a ove oko vas ionako nitko ne broji!“ (Mihelčić, 2010)

⁶ Sherman Alexie, američki je pisac izvođač i redatelj rođen 1966. godine čija je poezija, kratke priče, romani i filmovi o životima američkih Indijanaca stekli međunarodnu popularnost i mnogobrojne nagrade. Za roman *Apsolutno istinit dnevnik Indijanca na određeno vrijeme* osvojio je prestižnu nagradu the National Book Award for Young People's Literature. Našao se na popisu 20 najboljih američkih romanopisaca ispod 40 godina. (izvor: <https://www.britannica.com/biography/Sherman-Alexie> preuzeto 4. lipnja 2024., <https://poets.org/poet/sherman-alexie>, preuzeto 07.06. 2024.)

Junior Duh, adolescentski Indijanac koji na humorističan način prepričava istinitu i dirljivu priču o vlastitom životu u rezervatu koristeći se pritom ponekad vulgarnim i neprimjerenim izrazima kojima su, prema Crnkoviću (1997), adolescenti njegova uzrasta skloni. Sherman Alexie nam kroz priču pisanu u prvome licu predstavlja borbu adolescenta Juniora za pronalazak vlastitog mjesta unutar dva prilično različita svijeta. Istovremeno daje iskren i duhovit prikaz njegove borbe sa siromaštvom, rasizmom te nedaćama uzrokovanih spajanjem dvaju svjetova.

Iako Juniorova perspektiva dominira nad čitavim sadržajem, njegova okolina, prije svega društvena grupa, također ima izniman značaj. To nam dokazuje Juniorovo istraživanje načina na koje zajednica formira, prihvaća i podržava pojedinca. Stoga oblikovanje njegove osobnosti pratimo kroz dvije potpuno različite okoline – njegova domorodačka zajednica, pleme Spokane u gradu Wellpinitu i nova zajednica u kojoj je ostvarenje snova moguće, zajednica bijelaca njegove nove škole Reardan.

Roman nam omogućuje intimno povezivanje sa Juniorom koji prolazi kroz složenost adolescencije i samootkrivanja, započinje otkrivanjem Juniorove traume s kojom se rodio. „Rodio sam se s vodom u mozgu.“ (Alexie, 2010: 9). Unatoč tome što je Junior preživio visokorizičnu operaciju koja je bila neizbježna, s obzirom na spomenutu vodu u mozgu, oštećenja što ih je voda uzrokovala ostavila su značajne posljedice na Indijanca. Četrdeset dva zuba, neujednačene oči (jedno oko kratkovidno, drugo dalekovidno), mršavost granična sa anoreksijom, nerazmjerne tjelesne proporcije i „enormna“, „monumentalna“ lubanja (Alexie, 2010: 10) razlog su Juniorovog srozanog samopouzdanja što za dječaka predstavlja prilično traumatično iskustvo. „Tako da sam, očito, izvana izgledao šašavo, ali najgore je bilo ono *iznutra*.“ (Alexie, 2010: 11). Podložnost napadajima, frfljanje i mucanje uzrok su vršnjačkog nasilja u Juniorovom životu. Kako su ga mnogi smatrali retardiranim, tako su ga smatrali savršenim kandidatom za zlostavljanje. Osim što je bio traumatiziran svojim izgledom, Junior je bio traumatiziran ponašanjem svojih vršnjaka zbog čijih se udaraca i ružnih riječi povlači u sebe i zatvara u svoju spavaću sobu, zbog čega ga promatramo kao samostalnu osobnost. Utjehu pronalazi u crtanju karikatura jer se jedino tada osjeća važno i vrijedno. Crtajući karikature mašta kako bi jednoga dana mogao postati bogati, slavni umjetnik koji će imati prilike spasiti se iz rezervata te, za razliku od ostalih članova svoje zajednice, postići nešto u životu. Osim što mu je tjelesni izgled i vršnjačko nasilje otežalo život, u tome je sudjelovalo i siromaštvo. Manjak novaca dovodi Juniora, ali i većinu Indijanaca, do stalne gladi i smanjene liječničke skrbi.

„Koma je biti siromašan i koma je osjećati se kao da nekako zaslužuješ biti siromašan. Počneš vjerovati da si siromašan zato što si glup i ružan. A onda počneš vjerovati da si glup i ružan zato što si Indijanac. A zato što si Indijanac, počneš misliti da ti je suđeno biti siromašan. To je ružni krug i ti tu ništa ne možeš učiniti.“ (Alexie, 2010: 19).

Tako je Junior sudjelovao u mnogim traumatičnim iskustvima što ih je prouzrokovao nedostatak financijskih sredstava, poput ubojstva vlastitog ljubimca, psa Oscara ili nasljeđivanja trideset godina starog školskog udžbenika.

„Moja škola i moje pleme toliko su siromašni i otužni da moramo učiti iz istih čmrljavih udžbenika iz kojih su učili naši roditelji. To je nešto apsolutno najtužnije na svijetu.“ (Alexie, 2010: 34)

Spomenuti problemi bili su razlog Juniorove vječite potrebe za bijegom iz rezervata, no na bijeg su ga potaknule riječi gospodina P.-a. „`Sinko`, rekao je gospodin P. `Nalazit ćeš sve više i više nade što dalje i dalje odeš od ovog otužnog, otužnog, otužnog rezervata.`“ (Alexie, 2010: 45). Zahvaljujući vlastitim roditeljima, punim razumijevanja i podrške, Junior ubrzo odlazi u školu Reardan. Time se Junior suprotstavlja svima koji smatraju da članovi plemena Spokane nisu rođeni sa sposobnošću ostvarivanja većih ciljeva, poput stjecanja visokog stupnja obrazovanja ili uspijevanja u životu. Bori se i protiv svih koji smatraju da neće uspjeti te odlazi u potpuno novi svijet - svijet bijelaca. Juniorovo prebacivanje u bjelačku školu Indijancima predstavlja čin izdaje zbog čega njemu i njegovoj obitelji članovi plemena okreću leđa. Drugim riječima, Juniorova želja za boljim životom započinje borbu dvaju svjetova. „Možete li zamisliti što bi mi se dogodilo kad bih se okrenuo i vratio u rezovsku školu? Uništili bi me. Osakatili. Razapeli.“ (Alexie, 2010: 54). Junior priznaje vlastitu krivicu u cjelokupnoj situaciji što pospješuje njegov strah za budućnost, ali i vlastitu sigurnost. No nasreću, želja za boljim i Juniorova hrabrost nadišli su njegove strahove i nesigurnost. Juniorov ulazak u drugi, bjelački svijet, predstavlja zavidno buntovništvo kojim dječak u potpunosti mijenja svoj život. Taj je put bio prilično težak.

„Oprištavljen i osamljen, probudio sam se kao Indijanac u rezervatu, a negdje na putu do Reardana postao sam nešto manje od Indijanca. A kad sam stigao u Reardan, postao sam nešto manje od manje od manje od Indijanca.“ (Alexie, 2010: 78)

Junior gubi svoj identitet i postaje Indijanac na određeno vrijeme. Na početku nove avanture – prebačaja u drugu školu - Juniorova se trauma nastavlja kada nailazi na uvrede, ismijavanje i omalovažavanje od strane bijelaca. Isprovociran i željan prihvaćanja, Junior udara Rogera, predvodnika zlostavljачke skupine. Tim nasilnim činom, kako mu ubrzo objašnjava baka,

Junior postaje cijenjen i poštovan od strane bijelaca i time staje na kraj vršnjačkome nasilju. No, iako je dobio dugo traženi mir i porast samopouzdanja kao i vjeru u vlastite sposobnosti i snagu, Junior nije bio u potpunosti zadovoljan.

„Idućih nekoliko tjedana u Reardanu sam hodao poput zombija. (...) Nikad u životu nisam bio usamljeniji. (...) / (...) Ti bijeli klinci nisu razgovarali sa mnom.“ (Alexie, 2010: 77-78.)

Njegovoj tužnoj sudbini, osim nepovoljnih školskih situacija, doprinose tužne kućanske situacije. Izbjegavanje od strane Rowdyja, Juniorovog bivšeg najboljeg prijatelja, očeva ovisnost o alkoholu, siromaštvo i sestrin bijeg od kuće, Junioru ne pružaju sigurnost i sreću niti u vlastitom domu, što rezultira dječakovim ponovnim povlačenjem u sebe i narušavanje samopouzdanja. No, unatoč tome što govorimo o traumatičnim situacijama, iz jedne ipak proizlazi nešto pozitivno što Juniorov svijet polako počinje mijenjati nabolje. Bijeg vlastite sestre Mary i njezina odlučnost i hrabrost pružile su Junioru vjetar u leđa te mu tako dale dašak nade.

„Ali ja sam samo razmišljao o tome kako nisu ubili duh moje sestre. Nije odustala. Ovaj rezervat pokušao ju je ugušiti, držao ju je zatočenu u podrumu, a sad je koračala golemim travnatim prostranstvima Montane. To je *cool!* Osjetio sam nadahnuće. (...) Zato sam idući dan u školi otišao ravno do Gordyja zvanog genijalni bijelac.“ (Alexie, 2010: 85).

Od tog trenutka pratimo formiranje novog identiteta našeg junaka. Sklapanje prijateljstva, upoznavanje djevojaka, ulazak u košarkaški klub i mnoge druge okolnosti pomogle su Junioru da se počne odupirati vlastitim traumama i pokuša uživati u pravim čarima što ih sa sobom nosi pubertet.

„Zato što je Penelope javno izjavila da sam dovoljno zgodan da bi se SKORO moglo biti sa mnom, sve su druge cure u školi također zaključile da sam zgodan. Zato što sam imao priliku držati se za ruku s Penelope i poljubiti je za oprostaj kad bi uskočila u školski autobus da ode kući, svi drugi dečki u školi zaključili su da sam veliki pastuh. Čak su i učitelji počeli obraćati više pozornosti na mene. (...) Izgledao sam i govorio, i sanjao, i hodao drukčije nego itko drugi. Bio sam nov.“ (Alexie, 2010: 102)

Njegovoj novoj osobnosti nije pristajalo siromaštvo zbog čega je Junior, još uvijek djelomično traumatiziran, lagao o svojoj financijskoj situaciji. No, razotkrivanje te laži, začudo je Junioru donijelo više dobra nego zla. Junior od svojih novih prijatelja dobiva potpunu podršku, empatiju i pomoć. „Ako ljude malo pripustite u svoj život, oni se znaju pokazati prilično

fantastičnima.“ (Alexie, 2010: 118) Počinje istinski vjerovati da je upoznao prave prijatelje koji ga cijene i prihvaćaju upravo onakvog kakav jest. To ga potiče da otključa svoj puni potencijal, kako sportski, tako i akademski. No, svemu lijepome ubrzo dođe kraj pa tako i Juniorovoj novostečenoj sreći. Skora smrt njegove bake, dobrog obiteljskog prijatelja Eugena i vlastite sestre, stale su na kraj njegovom veselju.

„Bio sam toliko deprimiran da sam razmišljao o odustajanju od Reardana. Počeo sam razmišljati o povratku u Wellpinit. Sebe sam krivio za sve te smrti. Ukleo sam svoju obitelj. Napustio sam pleme i slomio nešto u svima nama pa me sad zbog toga snašla kazna.“ (Alexie, 2010: 157)

Kako bi se izvukao iz depresivnog stanja, potresen adolescent ipak ne odustaje od školovanja te se vraća na nastavu gdje mu se vraća volja za životom kada ga podrže svi novi prijatelji i pruže mu utjehu. „Nekad sam mislio da je svijet podijeljen na plemena`, rekao sam. „Na crno i bijelo. Na Indijance i bijelce. Ali znam da to nije istina. Svijet je podijeljen samo na dva plemena: na ljude koji su šupčine i ljude koji to nisu.“ (Alexie, 2010: 159) Poražavanjem bivšeg najboljeg prijatelja Rowdyja na košarkaškoj utakmici, Junior započinje ostvarivanje naizgled nemogućeg - ponovno sklapanje razorenog prijateljstva i pronalazak mira i spokoja u svome domorodačkom plemenu. Juniorova izuzetna sposobnost u igranju košarke koja se pojavila porastom njegova samopouzdanja, osigurala je Rowdyju priliku za popravljjanje slomljenog prijateljstva. Vrativši najboljeg prijatelja, Junior i u svome domorodačkom plemenu pronalazi svijetlu točku. Osim što je uspostavio stabilan odnos i sretan život u bjelačkoj zajednici– Reardanu, započinje ga uspostavljati i u svijetu Indijanaca – Wellpinitu. Junior ubrzo dolazi do prosvjetljenja i golemog otkrića:

„Shvatio sam da sam, istina, Indijanac Spokane. Da pripadam tom plemenu. Ali pripadam i plemenu američkih imigranata. I plemenu košarkaša. I plemenu knjiških moljaca. I plemenu karikaturista. I plemenu kroničnih masturbatora. I plemenu tinejdžera. I plemenu dječaka iz malog mjesta. I plemenu pacifičkih sjeverozapadnjaka. I plemenu ljubitelja tortilja i salse. I plemenu siromaštva. I plemenu pohađača sprovoda. I plemenu voljenih sinova. I plemenu dječaka kojima jako nedostaje najbolji prijatelj. Bilo je to golemo otkriće. I tad, otkrivši to, znao sam da ću biti dobro.“ (Alexie, 2010: 194, 195).

Osim što Junior uspijeva savladati i preboljeti vlastite traume koje su mu stvorili fizički izgled, vršnjaci i njegova siromašna okolina prepuna alkoholizma i smrti, te se napokon osjećati dobro u svojoj koži, uspijeva srušiti čvrste granice što su ih ljudi postavili između bijelaca i

Indijanaca. Pokušavajući ostvariti vlastite snove, ambiciozni adolescent koji za sebe želi nešto više od siromaštva i gladi, ruši rasističke predrasude i smanjuje rasizam općenito povezujući zajednice dvaju potpuno različitih sredina – siromašne Indijance koji napuštanje vlastite zajednice smatraju izdajom sa bogatim i uspješnim bijelcima. Od sramežljivog i uplašenog adolescenta Junior postaje dobro prilagođen pojedinac koji cijeni svoju zajednicu u rezervatu, ali je istovremeno zahvalan na svojoj zajednici u Reardanu. Uz to, Junior naposljetku dokazuje, kako sebi tako i drugima, da nijedan san nije neostvariv i da je siromaštvo samo izlika za neostvarivanje vlastitih snova.

3.2.2. Ivana Šojat, *Oblak čvoraka* (2021)

Ivana Šojat 2021. godine objavljuje roman za mlade koji problematizira sve prisutniji problem kod mladih – vršnjačko nasilje. Osim što roman osvještava čitatelje o vršnjačkom o nasilju, progovara o pritisku kojem su mladi postali izloženi te analogno tome prikazuje put mlade protagonistice Lucije, učenice osmog razreda koja je u potrazi za vlastitim identitetom, pričom i pozivom. Na tome putu Lucija nailazi na duboko ukorijenjenu imovinsku podjelu među svojim vršnjacima koja se temelji na kategorizaciji ljudi ovisno o njihovoj odjeći. Izopćenje iz skupine popularnih, produkt je različitosti koju Lucijini kolege ne prihvaćaju. Čitajući roman, pratimo proces Lucijinog sazrijevanja te otkrivamo njezin identitet koji se formira u odnosu s odraslima te njezinim zlostavljačima i prijateljima.

Već na samome početku, Lucija nam otkriva da je žrtva vršnjačkog nasilja dulje vrijeme.

„Nisam plakala. Uvježbala sam ne plakati kad mi se plače. Godinama sam pred ogledalom uvježbavala kako lice namjestiti u grimasu koja svima veli: nije me briga, svejedno mi je.“ (Šojat, 2021: 11)

Podložna verbalnom i fizičkom nasilju vršnjaka, Luciji se s vremenom narušava zdravlje, ali joj se narušava i samopouzdanje iz straha da će svaka fizička promjena (bila ona pozitivna ili negativna) izazvati nasilnu reakciju njezinih dugogodišnjih nasilnika

„Svi su se smijali, no taj je smijeh tad zvučao tako čudno, tako izmijenjeno, da sam imala dojam da sam u vlaku otvorenih prozora, vlaku koji punom brzinom prolazi kroz tunel. Dug i mračan tunel. Povraćalo mi se. Povraćala sam kod kuće. Cijelo poslijepodne. I tijekom noći. Do kraja tjedna nisam išla u školu. I sljedećeg tjedna dosta sam izostajala s nastave. Zbog pretraga jer povraćanje i bolovi u želucu nisu prestajali

(...) Poslali su me psihijatru. Zbog moje dobi. Rekli su da sam premlada za gastritis.“
(Šojat, 2021: 38, 39);

Tiha djevojčica Lucija, samo zato što je bila bolja učenica od ostalih, odgovornija i vrjednija, s nakanom da postane nevidljiva, postaje traumatizirana. Kako bi spriječila dodatno ruganje, ismijavanje i udaranje, zajedno sa svojim prijateljima koji su od nasilnika prolazili što i Lucija, pristaje na sve zahtjeve svojih nasilnika.

„Muče nas, a mi im pišemo lektire, prepisuju od nas testove, a ponašaju se prema nama kao prema budalama.“, osjećam kako mi glas, dok ovo govorim, postaje sve glasniji, pa ga obuzdavam.“ (Šojat, 2021: 67).

Neznanje odraslih, roditelja i osoblja Lucijine osnovne škole, dodatno su pridonosili strahu i traumi što ju je Lucija doživljavala godinama.

„A nisam im mogla ništa. Baš ništa. Razrednica je ušla u razred i vidjela ih kako se smiju. Nasmijala se i ona. Mislila je da se zabavljamo, da dječje ludujemo pod odmorom“ (Šojat, 2021: 10).

Činjenica da su neki zlostavljani učenici već pokušali stati na kraju svojim zlostavljačima, no nisu uspjeli te time dodatno pogoršali situaciju u razredu, dodatno otežava Lucijinu situaciju. Lucija nastavlja šutke trpjeti teror kako si ne bi dodatno pogoršala završnu godinu osnovne škole. U strahu od batina i vrijeđanja, nagovara samu sebe da pregrmi posljednju godinu osnovnoškolskog obrazovanja šuteći i nastojeći se ne isticati te se pritom uvjerava da će sve njezine muke završiti onog dana kada i osmi razred. Iako je Lucija bila djevojčica snažne volje uma, ta se snaga pokolebala onoga dana kada više nije željela biti „vreća za udaranje“, „idiot koji ne uzvraća, koji šuti“, „maleni miš“ (Šojat, 2021: 50). Toga dana Lucija se suprotstavlja svojim zlostavljačima te ulazi u fizički okršaj s jednom od njih, Sandom. Nažalost, to malo snage što je Lucija skupila, kako bi jednom za svagda stala na kraj svojim izvorima traume, ubrzo joj je oduzeta. Došavši u pogrešan trenutak, učiteljica optužuje Luciju za izazivanje fizičkog okršaja. Osim bijesa, u Luciji sa tada rađa razočaranje i osjećaj samoće i praznine. Razočarana u sve one koji joj jedini mogu pomoći i vidjevši da se zlostavljanje sada odvija i na internetu, Lucija odlučuje preuzeti stvar u svoje ruke. Odlučnim stavom Lucija kuje plan koji će spriječiti da se osmi razred u potpunosti pretvori u pakao te se opire skupini zlostavljača. Njezina pamet i dosjetljivost, koje je trauma potisnula u drugi plan, izlaze na vidjelo. Izmorena dugogodišnjim skrivanjem, strahom i patnjom, Lucija predlaže zlostavljanim prijateljima Ružici, Siniši, Andrei i Denisu pakleni plan. Nagovara prijatelje da zajedno sa njom, svojim zlostavljačima daju pogrešne odgovore na ispitu iz matematike. Iako su tada u Luciji bile

pomiješane emocije, od straha preko nervoze i bijesa do uzbuđenja, najviše se ističe njezina snaga i snalažljivost. Obeshrabrena mnogim udarcima i uvredama, pronalazi hrabrosti boriti se protiv nečeg većeg od nje same, boriti se „malim miševima“ protiv strašnog „čopora“, „horde“. Plan je unatoč mnogim strepnjama uspio. Lucija nije uspjela samo riješiti se svojih zlostavljača te na taj način osigurati sebi i svojim prijateljima miran ostatak osmog razreda, već je i pokazala odraslima kako se rješava situacija koju su oni više puta pokušali riješiti. „Shvatila sam da riječi mijenjaju svijet. (...) Shvatila sam i da je stari Santiago bio u pravu. Treba se boriti. I ne odustati. Nikada.“ (Šojat, 2021: 120). Lucija kroz sve nedaće što su joj se našle na životnom putu ne izlazi samo sa ožiljcima. Iz mnogih situacija izlazi bogatija za iskustvo i mudrija te tako dolazi do zrele spoznaje. Zaključuje da su njezini zlostavljači samo skupina djece koja svoje ponašanje donosi iz kuće projicirajući svoje nedostatke na druge; koja omalovažavaju i ponižavaju druge kako bi se osjećali bitnijima i boljima; koja svojim ponašanjem naposljetku više govore i štete sebi nego drugima; koja kod kuće nisu imala adekvatan uzor koji će im pružiti primjer pristojnog ponašanja. U ovome djelu, suvremeni odrasli prikazani su u potpunoj suprotnosti od tradicionalnih. Lucijina se veličina očituje i u sposobnosti da oprostí onima koji su joj zagorčavali život. Na taj način pruža primjer ne samo djeci koja prolaze kroz isto već i odraslima.

Lucija je dobivala podršku vlastitih roditelja. Odrasla je unutar zdrave obiteljske zajednice ispunjene ljubavlju i dobrotom.

„Volim gledati mamu u kuhinji. Mamu i tatu u kuhinji. Volim ih promatrati kako zajedno posuđe peru i brišu kao da plešu. Volim gledati kako se smiju, šapuću si, namiguju kad zaborave da sam ondje. Volim gledati kad se u prolazu, mimoilazeći se u uskoj kuhinji, ovlaš poljube.“ (Šojat, 2021: 25)

No s obzirom da nisu svi roditelji isti, podrška vlastitih roditelja Luciji nije bila dovoljna da završi višegodišnje mučenje. Kroz traumatična iskustva upoznala se s roditeljima koji pružaju podršku svoj zlostavljačkoj djeci. Upoznala se s roditeljima zlostavljača te zaključila da su njezini zlostavljači, „Sandin čopor“, samo skupina povrijeđene i traumatizirane djece koja su odgojena po uzoru na vlastite roditelje.

„Sandina se mama ponašala kao razmaženo dijete kad je došla na sastanak u petak. (...) Nisam odmah primijetila ni Sandu, a ni njezina oca. Sandu nisam primijetila zato što to nije bila Sanda na kakvu sam naučila – bila je tiha, kao da se šćućurila u majčinoj sjeni. Kao da je mama stablo, a ona pupoljak nekog poljskog cvijeta, recimo maslačka. Tatu nisam primijetila zato što ni on nije primjećivao nikog od nas. Zurio je u mobitel i

neprestano pisao nekakve poruke, čitao nešto s mobitela i nestrpljivo uzdisao i coktao jezikom“ (Šojat, 2021: 108, 109).

Promatrajući ostale roditelje zlostavljačke klape, Lucija shvaća da se njezini zlostavljači svojim ponašanjem štite prije svega od svojih roditelja, a potom i od ostatka svijeta. Povrijeđujući druge svijetu se predstavljaju opasnima i zastrašujućima kako bi spriječili bilokoga da dopre do njih. No, Luciju u izvršenju paklenog plana nisu uspjeli spriječiti roditelji koji nisu sebi željeli priznati da nisu uspjeli u odgoju vlastite djece. Nije je u tome spriječila ni školska pedagoginja čiji je pokušaj rješavanja problema više puta bio neuspješan. Trud i volja školske pedagoginje da pronade izvor Lucijinih problema ili da riješi probleme druge zlostavljane djece, nije bila dovoljna da se klapa na nju osloni. Šojat na taj način naglašava opoziciju mi/oni gdje djeca uzimaju stvar u svoje ruke kada to već ne mogu riješiti odrasli i time roditeljima postavljaju primjer uzornog ponašanja. Zahvaljujući vlastitoj zrelosti i buntovništvu, Lucija počinje razumijevati postupke odraslih upletenih u zlostavljanje no na vlastitom im primjeru pokazuje kako su se trebali ponijeti. Osim što je pokazala kako na dostojanstven način riješiti dugogodišnju agoniju, Lucija je pokazala kako biti pravi prijatelj. Svojim paklenim planom govorila je u svoje ime i ime svojih bliskih prijatelja čijoj je patnji dugo svjedočila. Iskupila se za svako ignoriranje i nezalaganje za svoje prijatelje u trenucima kada su bili maltretirani.

„Ružica je bila sama iako sam ja bila pokraj nje. Kad je pokraj tebe netko tko šuti i tko ne čini ništa da te zaštiti dok te drugi napadaju, onda si sam, onda je to možda još i gore. Kad si stvarno sam, onda znaš da si sam. Kad je tu i netko drugi, onda se ipak možeš nadati da će taj drugi učiniti nešto da ti bude lakše. A ja nisam učinila ništa“ (Šojat, 2021: 27).

Od malih sitnih lovina, Lucija je uspjela napraviti oblak čvoraka. Jato sitnih ptica koje se štite od grabežljivaca jer „Uvijek je lakše oduprijeti se opasnosti kad si u grupi. Lakše je obraniti se“ (Šojat, 2021: 74). Osim što se pokazala kao prava prijateljica i zaštitnica, Lucija se istovremeno pokazala kao izvrstan vođa. Taktički je i promišljeno osmislila svaki korak kao i ulogu svakog od sudionika u paklenom planu, ostajući pritom vjerna sebi i svojim stavovima i vrijednostima, ne podilazeći uvredama i omalovažavanju. Zlostavljačima je dokazala da se njihovi nedostaci i traume neće izliječiti stvaranjem traume drugima. Otvorila im je oči i iz njih izvukla najbolje od njih.

„Kad sam već pomislila da se ništa neće promijeniti, da će jedina promjena biti to što će mi biti lakše nakon svega izgovorenog, to što ovaj put neću povraćati, Sanda je ustala, provukla se između klupa i prišla mi, stala ispred mene i rekla: „Oprosti.“ Nisam

znala što bih joj rekla, nisam imala snage išta reći, nego sam joj samo pružila ruku.“
(Šojat, 2021: 120)

Iz puberteta i velikih tjelesnih promjena, uz nesigurnosti i suočavanje sa strašnom i okrutnom podjelom i osuđivanjem, Lucija zajedno sa svojim „čvorcima“ izlazi kao pobjednica. Pobjednica dobrog nad zlim. Ivana Šojat ovim romanom ohrabruje mlade na prihvaćanje sebe i skupljanje hrabrosti za borbu protiv onih koji im se nađu na tome putu kao što je to napravila Lucija.

3.2.3. Melita Rundek⁷, *Kupit će ti tata koturaljke* (2006)

Ovaj potresan roman zastrašujuća je priča o seksualnom zlostavljanju u obitelji. Kako kaže Jasenka Pregrad u predgovoru knjige „Vrijednost i veličina ove knjige leži i u tome što ocrtava tešku unutrašnju priču iz usta žrtve i dočarava teško iskustvo, a da pritom nema niti jednog vulgarnog, doslovnog opisivanja zlostavljanja samog, pa tako ovo svjedočenje čini primjereno mladima.“ (Pregrad, 2006: 12)

Osim što Jasna započinje prepričavanje svog tragičnog djetinjstva pokapanjem vlastitog oca, započinje ga i paralelnim pokapanjem vlastite nevinosti i bezbrižnog djetinjstva.

„Tata je pokopan danas, u petak, a ja mnogo, mnogo prije. Negdje u dobi od tri godine. Negdje baš u vrijeme kad je škljocnuo fotografski aparat – ptičica! – i uhvatio u trku srnu, malenu djevojčicu u bijelom.“ (Rundek, 2006:19).

Od treće godine života, Jasna je, a kasnije i njezina mlađa sestra Irena, bila žrtva seksualnog zlostavljanja od strane vlastitog oca. Tako mlada i bez dovoljnog životnog iskustva, najprije nije bila ni svjesna da je postala žrtva seksualnog zlostavljanja.

„- To je igra. Naša igra – govorio je. – Ne smiješ nikome reći. To je naša mala tajna. Radio je sve, samo što me nije doslovno silovao. – To nije ništa loše – govorio je kasnije. – Ništa loše.“ (Rundek, 2006:34).

Ulaskom u pubertet, Jasna počinje shvaćati što se u njezinoj obitelji događa te postaje svjesna vlastite podložnosti traumi: „U desetoj godini postalo mi je jasno. Ne znam kako. Od svega što sam slušala u školi, gledala na televiziji, počela mi se polako razdirati opna neznanja.“ (Rundek, 2006:35). Postala je svjesna događanja oko sebe što je označavalo početak još težeg

⁷ Melita Rundek rođena je 1961. godine u Zagrebu. Profesorica je komparativne književnosti i fonetike te istovremeno bibliotekarka, informator i umjetnica koja oslikava vaze i odjeću i oblikuje glinu. Osim što je objavljivala u časopisima Plima, Draga i Modra lasta sudjelovala je i na UNICEF-ovom programu *Korak po korak do oporavka*. Spisateljica na slojevit način otvara prostore za razmišljanje te doprinosi osvještavanju problema seksualnog zlostavljanja u obitelji.

razdoblja njezina života - razdoblja u kojemu psihička bol i zlostavljanje nadjačavaju ono tjelesno.

U Jasni se saznanjem da je žrtva seksualnog nasilja počela formirati trauma, pri čemu se najprije brani suprotstavljanjem ocu.

„Vidio je prkos u mojim očima, rekla sam mu da mi se gadi. Vidio je da me ne može slomiti. Vidio je da ga nikad neću voljeti i cijeniti. U mojim očima vidio je prezir, vidio je sebe kao u ogledalu – bijednika – koji se izživljava na slabijima od sebe.“ (Rundek, 2006:39).

Kao odgovor na svoje suprotstavljanje ocu i zlostavljanju što ga nad njome vrši, Jasna je dovedena u situaciju u kojoj je otac počinje ucjenjivati i prijetiti.

„Imam deset godina i plačem. Već znam što se događa. Već znam da je gad. Ne znam što je ucjena. Znam da će me udariti ako ne napravim što želi. – Kupit će tebi tata koturaljke ako me malo pomaziš – rekao je i prišao mi.“ (Rundek, 2006:44)

Kako bi se lakše nosila s potresnom situacijom, Jasna se okreće samoozljeđivanju – osim što je po svojim rukama gasila cigarete, njezina psihička bol i trauma bile su toliko snažne da je čak pokušala ugaziti svoj krhki život i na taj se način riješiti patnje. To što ju je otac odnio u bolnicu trčeći i plačući, Jasnu nije nimalo tješilo. Njezin otac, kojem Jasna dodjeljuje nadimak Vuka inspirirana strašnim vukom iz priče *Crvenkapica*, jer u njemu promatra dva identiteta: Vuka – zlostavljača i oca – njezinog roditelja, bio je izuzetno sposoban u zavarivanju drugih, kao da za svaku situaciju stavlja posebnu masku kojom uspijeva prevariti druge. Jasnin je otac zapravo jako volio maske tako ih je donosio kući sa svojih mnogobrojnih putovanja. Kasnije Jasna zaključuje da su te maske bile odraz njegove osobnosti, osobnosti koja se pretvarala u lovca spremnog uloviti mlade djevojčice i na taj način zadovoljiti svoje bolesne potrebe. No, to nitko osim Jasne i njezine mlađe sestre Irene nije znao. Tako iz svake situacije otac izlazi bez posljedica, čak i kad mu na kućna vrata dolazi policija. Vlastitim šarmom i pomno izabranim riječima pronalazi izlaz iz svake situacije. Prestravljena očevom moći manipulacije, Jasna nije imala hrabrosti nikome priznati da je žrtva seksualnog zlostavljanja, stoga bježi od kuće. Jasna nije bila tinejdžerica čiji pubertet rezultira ispadima i vapajima za pažnjom. Ne, Jasnino bježanje od kuće nije čin buntovništva, koji je usko vezan uz suvremene tinejdžerske i adolescentske likove (Zima, 2011), već poziv upomoć. Osim što se plašila oca, plašila se osuda drugih ljudi. Iz tog razloga Jasna nije imala nikakav oslonac, niti prijatelja, već kroz djelo, kao i mnogi traumatizirani adolescentski junaci, silom prilika funkcionira i djeluje sama (Vrcić-Mataija, 2018). „Nemam prijateljice. Prijateljica je ona kojoj sve govoriš. A ja ne govorim. Ja šutim.“ (Rundek, 2006:43).

Jedini Jasnin potencijalni spasitelj bila je majka. Osoba koja je svojim postupcima formirala Jasninu osobnost i doprinijela njezinoj već postojećoj traumi. Jasnina majka bila je jedina osoba kojoj je Jasna priznala cijelu istinu, a zauzvrat dobila negiranje te samim tim još veću bol no što joj je pružio otac. „ – Ne, ne...-govorila je i odmahivala glavom. Neću nikad zaboraviti, mama je doslovce stavila ruke na uši. Nije htjela čuti. Nije htjela znati. ... Nije me htjela zaštititi. A vjerovala je u Boga.“ (Rundek, 2006:35). Jasnina majka, baš kao i svi ostali, potpala je u podložnost očevih psihičkih manipulacija. Možda nesvjesno, no na taj način i Jasnina majka postaje sudionik u zlostavljanju djeteta. Negiranjem postojanja problema u obitelji, majka prepušta vlastite kćeri okrutnoj sudbini.

„Stavila je ruke na uši. Govorila je: - Ne, ne...- pa onda podigla desnu ruku i pljusnula me. Moja mama. Moja draga mama. Zapeklo me. Kao da mi je prislonila glačalo uz lice. Tada sam prvi put pomislila: Nema izlaza. Ako njoj ne mogu reći, kome mogu? Nisam zaplakala, nisam joj ništa rekla, samo sam je pogledala kao da je vidim prvi put.“ (Rundek, 2006:37) Nije iznenađujuće da djevojčica ubrzo gubi vjeru i nadu u druge ljude, no pomalo je neočekivano da se Jasna ne suprotstavlja svome ocu koji joj je nanio najviše štete, već se odlučuje suprotstaviti vlastitoj majci, čije je zataškavanje očigledno Jasnu povrijedilo podjednako kao i samo zlostavljanje. Jasna u procesu suprotstavljanja majci postaje emocionalno otupljena: „Mislim da ne osjećam ništa. Zaledila sam se u dobi od tri godine. Postala sam Snježna kraljica.“ (Rundek, 2006:55). Njezina se emocionalna hladnoća polako počinje otapati kada upozna svog budućeg dečka. Draško je bio smiren dječak, također žrtva obiteljskog zlostavljanja, dječak koji ju je mogao razumjeti bez puno riječi i objašnjavanja, drugim riječima, pravi primjer apolonskog djeteta.

„Dobro mi je s njim. Ponekad samo šutim, ali kao da me razumije. Ne ispituje me puno. Nije me pitao o ožiljcima ni zarezu na zapešću. Možda mi daje vremena ili je naprosto ljubazan i ne gnjavi.“ (Rundek, 2006:53)

Ubrzo adolescenti postaju par i na svojevrsan način saveznici jedan drugome koji si pomažu u najtežim trenucima. Ulazak Draškove majke u Jasnin život još je jedna stepenica na koju Jasna zakoračuje prema ozdravljenju. Jasna se prvi puta upoznaje s obiteljskom toplinom, ljubavlju i radosti što u vlastitoj obitelji nije imala. Draško i njegova majka ubrzo postaju Jasnina supstitucijska obitelj i bijeg od strašne sudbine. Osim što je u Drašku pronašla budućeg supruga i partnera za cijeli život, pronašla je i novu majku. „- Mama – govorila sam. – Mama – jecala sam, gušila u riječima i privinula se uz nju, kao da je moja rođena mati koja će me štititi i snažiti.“ (Rundek, 2006:81). Kao prava roditeljska figura, Draškova majka s Jasnom

prolazi kroz njezinu traumu i pronalazi način kako da se lakše nosi sa njom tako što šalje Jasnu psihologu, stručnoj osobi koja s vremenom uspješno rješava Jasnine, ali i Draškove strahove baš kao i strahove Draškove majke. Odlazak psihologu Jasni je predstavljao najveću i najvažniju prekretnicu u životu, ali i početak pravog života.

„Počela sam vjerovati da sam ljudsko biće. Počela sam vjerovati da nisam kriva. Prvo sam se razljutila na tatu, a onda je sve počelo dobivati jasnije obrise. U meni se polako, sasvim polako počeo javljati mir.“ (Rundek, 2006:88)

Kroz čitavo djelo pratimo psihičko stanje i sazrijevanje traumatizirane, krhke djevojčice kroz odnos s ocem - njezinim seksualnim zlostavljačem, potom kroz odnos sa majkom – sudionicom u zlostavljanju te kroz odnos sa svojom novom, supstitucijskom obitelji. Osim na samome kraju romana, Jasna pokazuje vlastitu veličinu i zrelost onda kada postane zaštitnica svoje mlađe sestre. Iako je i sama bila dijete, Jasna se prema Ireni odnosi zaštitnički i majčinski te je pokušava što je više moguće spasiti od zlostavljačkih roditelja.

„Ja sam joj bila prava majka koja je znala sve i čuvala ju. Našu majku doživljavala je kao nekog tko sprema ručak i s kim se mimoilazi u stanu. Kao stranca, onu koja lopovu drži ljestve.“ (Rundek, 2006:78)

Snagu i istinsku dobrotu Jasna pokazuje i u trenucima umiranja vlastitog oca, Vuka. Iako je bio izvor Jasnine traume i svih njezin strahova, Jasna na očevoj smrti pronalazi suosjećanja. „Ne znamo kako mu pomoći. Pomogle bismo mu da možemo. Iako je cijeli život bio zao.“ (Rundek, 2006:60). Iako u sebi vodi bitku između veselja što je Vuk pokoren i žalosti zbog očeve bolesti, poslije očeve smrti, Jasna kao poslušna djevojčica, odrađuje sve što se od nje očekuje i ispunjava sve svoje dužnosti. Kao voljena kćerka šutke stoji pored očeva groba i poštuje ceremoniju pokapanja. Jasnina se neizmjerena veličina i zrelost očituju i u njezinoj snazi pronalaska oprosta za majku koja priznaje da je odabrala oglušiti se na vapaje vlastitih kćeri upomoć. Uspijeva pronaći hrabrosti ne samo da oprostí vlastitoj majci, nego joj i pomoći u nošenju s traumom koja je u ovoj situaciji došla posthumno. Nakon svojevrsnog ili barem djelomičnog ozdravljenja, svoja iskustva i mukotrpnu spoznaju o seksualnom zlostavljanju Jasna nesebično prenosi na papir kako bi upozorila druge na sveprisutan problem pred kojim se ne smiju zatvarati oči.

„I onda je krenulo. Malo po malo, kao rijeka. Teška rijeka koja krivuda različitim predjelima, ponire pa se diže, ali se probija: i kroz travu, i kroz stijene, i kroz šikare. Rijeka mog života.“ (Rundek, 2006:122).

Uz tabuiziranu, traumatsku temu seksualnog zlostavljanja, kroz djelo se proteže tema Boga gdje se Jasnin otac predstavlja kao veliki štovatelj Boga i religijskih normi i vrijednosti.

„Strašno je reći, ali i moj otac se predstavljao kao vjernik. Nije kročio u crkvu, jer bi se valjda surva na njega, ali je imao kožnu Bibliju... Tumačio je Bibliju kako se njemu sviđalo. Osobito mu se sviđio neki odlomak o oprost. Možda ga je i izmislio. Odlomak gdje Bog ne oprašta samo jednom, već tisuću i jednom.“ (Rundek, 2006:36)

Povezujući odnos vlastitog oca, pedofila, s religijom, Jasna u nju potpuno gubi vjeru. U njezinom poimanju, Jasna smatra da samilostan Bog ne postoji jer ju je napustio kada mu se molila, kao i kada je njezina majka zatvorila oči na sve što joj se događa upravo ispred njih: „Ona zato jer nije htjela čuti, nije htjela znati, zato jer sam bila loša u školi, zato jer se nisam htjela moliti Bogu. Zašto da se molim? Molila sam se i nije me čuo?“ (Rundek, 2006:39). Iako ih nije smjela nositi, Jasna je utjehu koju je tražila u Bogu, pronašla u hlačama.

„Nisam u hlačama imala spol. Bila sam nešto bespolno, neutralno, bez prošlosti i povijesti. Bez sjećanja. Kao neko novo, izmišljeno biće. Teško je to objasniti. U hlačama sam bila jača. Neozlijeđena.“ (Rundek, 2006:40).

Iako je cijela ispovijest teška i opterećujuća, koristan je izvor osvješćivanja pojave koja je među nama prisutna ma koliko mi o tome ne volimo misliti.

„Knjiga je svakako sama po sebi podrška svoj zlostavljanoj djeci jer im pokazuje da nisu sama, da ima i drugih kojima se to događa, što ublažava sram i krivnju, uspostavlja jasan i normalan koordinatni sustav vrijednosti, etičnosti i moralnosti i pokazuje da svijetu nije svejedno, pokazuje moguće puteve koji vode van iz začaranog kruga bespomoćnosti, imenuje uobičajene dileme, pitanja i prividne paradokse njihove teške pozicije u obitelji koji se lome između mržnje i ljubavi, ljutnje, pobune i poslušnosti mirenja.“ (Pregrad, 2006: 11).

3.3. Bolesti traumatizirana junakinja

Bolest i smrt teme su koje se nastojalo izbjegavati u dječjoj i adolescentskoj književnosti smatrajući ih nepedagoškima. No, kako je bolest i smrt neizostavan dio stvarnog života, njihova prisutnost u književnosti za djecu i mlade nije iznenađujuća. Haramija (2002) tvrdi da se čitatelje djelima koji tematiziraju smrt i/ili bolest može upoznati s bolestima, može ih se na to pripremiti pa čak i ohrabriti ili im se kroz čitanje može pružiti podrška. Tako, primjerice, Šime Storić u svome djelu *Poljubiti ću je uskoro možda* (2000) djeci na pristupačan način objedinjuje temu bolesti i svega što bolesti nosi s ljubavnim događajima, potiče pozitivne stavove, nadu i

vjeru. U romanu *Čvrsto drži joy-stick* (1994) Josipa Cvenića, autor izlaz iz bolesti pronalazi u ljubavi i podršci te osim što na taj način ohrabruje čitatelje, upoznaje ih s posljedicama černobilske katastrofe i problematike ekoloških katastrofa uzrokovanih modernizacijom, tehnološkim napretkom i ljudskim nemarom. Nada Iveljić i Joža Horvat u hrvatskoj su se dječjoj književnosti bavili temom smrti (Zalar, 2002). Uz njih, još mnogi književnici nastoje detabuizirati traumatizirajuće teme bolesti i smrti kako djeca, ali i odrasli ne bi morali bježati od nje već kako bi smogli snage suprotstaviti im se i boriti protiv njih baš kao i protagonistica interpretiranog djela Zorana Pongrašića, Marina (2001).

3.3.1. Zoran Pongrašić⁸, Gumi – gumi ili Djevojčica koja je preskočila nebesa (2001)

Kroz ovaj suvremeni roman pratimo sudbinu jedanaestogodišnje djevojčice Marine koja se više od pola godine borila sa strašnom bolesti – leukemijom, stavljajući pritom naglasak na proces njezine ponovne socijalizacije te uključenja u obitelj i prijateljstva. Pripovjedač, koji nam uz glavnu junakinju i subjektivnu pripovjedačicu Marinu, živopisno prepričava Marinin put, približava temu hrvanja s teškom bolesti, ali i problem povratka kući nakon ozdravljenja. S druge strane, djevojčica Marina, druga pripovjedačica u djelu, paralelno iznosi vlastite misli, osjećaje, razmišljanja i zapažanja koja nalazimo na kraju svakog poglavlja, u obliku osobnog dnevnika – na taj se način u romanu javljaju dvije razine pripovijedanja. Kada govorimo o kompoziciji, roman je podijeljen u sedam poglavlja: Doljenice, Koljena, Podguze, Strukići, Rebarca, Male mature i Nebesa, čiji intermedijalni nazivi (igra lastike) figuriraju metaforički oslikavajući tijek Marinine borbe s leukemijom, povratkom kući i pobjedom bolesti. Njezinu cjelokupnu borbu razumijemo sagledavajući Marinin odnos sa vlastitom obitelji, ali i sa njezinom okolinom (prijateljima, obiteljskim prijateljima i simpatijom).

Već na samome početku romana saznajemo da je djevojčica uspješno pobijedila zloslutnu bolest, no istovremeno saznajemo puno i o samoj djevojčici. Njezino odgađanje odlaska kući i gledanje u vlastita stopala način je na koji Marina iskazuje osobnu traumu. Iako je jako željela napustiti bolnicu, Marina se u šest mjeseci i dva dana navikla tamo boraviti. Bolnica je bila njezin dom u kojemu su se nalazila djeca poput nje, s kojima je dijelila sudbinu i osjećanja, među kojom nije bilo osuđivanja. Jedanaestogodišnja junakinja je bila uplašena jer nije znala

⁸ Zoran Pongrašić je hrvatski romanopisac, dramski pisac i scenarist koji od druge godine života živi u Zagrebu. Diplomirao je 2001. godine na Visokoj školi za sigurnost na radu pri Fakultetu strojarstva i brodogradnje u Zagrebu. Jedan je od osnivača Umjetničke organizacije Autorska kuća koji kasnije objavljuje u mnogim časopisima kao što su Plima, Republika, Nomad, Zvrk i drugi. Autor je mnogih poznatih i popularnih suvremenih dječjih i adolescentskih romana poput *Mama je kriva za sve* (2006), *Nespretna krila anđela* (2007), *41, 5 °C ili Kralj cijelog svijeta* (2003) te mnogih drugih (Zalar, 2008).

kako se vratiti kući i nastaviti živjeti svoj život kojeg je napustila prije obolijevanja. Dodatno, situaciju joj je otežao njezin izgled – konkretno ćelavost. „Radi se o mojoj glavi!“ (Pongrašić, 2001: 14). Osim što joj je smetao njezin izgled, smetao joj je i izgled vlastitih članova obitelji (majke Ljerke ili kako je njezin suprug od milja zove, Lela, oca Gvozdena, nadimka Gogi te brata Darka).

„Kada je tata došao po mene, prvo što sam primijetila bila je ta njegova glupa kosa! Užasno me smetala. Zato što sam ćelava. A on je svoju kosu non-stop gladio i gurao iza svojih glupih ušiju i posvuda. I baš ja moram imati oca koji voli dugu kosu! (...) Glupo je mrziti nekoga samo zato što ima kosu, ali kada sam stigla doma, osjećala sam se kao da sam stigla među Indijance. Darko je svoju kosu namjerno svezao u rep da mi napakosti i samo mu je još orlovo pero falilo. (...) A mamina je kosa ionako gotovo do dupeta! Među njima sam se osjećala kao izvanzemaljac. Ili kao kokoške jaje.” (Pongrašić, 2001: 24, 25).

Frustraciju i bijes izazvan tjelesnim izgledom članova vlastite obitelji, Marina iskazuje sarkazmom, bezobraznošću i povlačenjem u sebe. Tako po samom povratku kući, Marina prilično nekulturno odgovara vlastitoj majci koju je zbog povratka i ozdravljenja kćeri, obuzela ljubav i sreća na što Marina uzvraća buntovništvom. „Ako me ne prestaneš sliniti, ja ću se isповraćati. Ili ću se onesvijestiti. Ili oboje istovremeno!“ (Pongrašić, 2001: 31). Istim stavom Marina opisuje roditelje čija je jedina namjera bila usrećiti Marinu i što prije je vratiti u svijet kojeg je napustila razboljevši se od leukemije.

„Zašto ne volim mamu i tatu? O, postoji za to najmanje bezbroj razloga, i mogla bih dva dana nabrajati, i to bez ijedne pauze, ali najviše ih ne volim zato što uvijek misle da je za mene bolje ono što oni misle da je za mene bolje, a ne ono što ja mislim da je za mene bolje. A valjda ja najbolje znam što je za mene bolje. U svakom slučaju to znam bolje od njih.“ (Pongrašić, 2001: 47)

Ovakve su Marinine riječi izazvane bojanjem zidova njezine sobe u bijelo, jer kako ona tvrdi, takvi je podsjećaju na bolnicu, no ove riječi zapravo proizlaze iz straha od zavaravanja, straha da će se jednom kada zakorači u vlastiti stan Marina ponovno naći u bolnici te da je njezin odlazak kući samo varka. Iz njezinog dnevnika upoznajemo njezine strepnje i strahove, želje, ali i svjetonazor nakon teškog iskustva opake bolesti.

„Mama kaže da ružne stvari treba što prije zaboraviti. Lako je njoj reći. Vidjela bih je da su njoj svaki dan zabijali one igle u ruke, i da je morala nepomično ležati, i da je stalno povraćala, i da joj je svaki put sve više kose ostajalo na češlju a sve manje na glavi, i da su joj non-stop vadili krv i iz prsta i iz vene, i da je morala slušati svoje

vlastite roditelje kako plaču u bolničkom hodniku kad misle da ih više nitko ne čuje i da se sprijateljila s Melitom sa susjednog kreveta a onda je jednoga dana krevet ostao prazan a znala je da ni Melita nije otišla kući, i da je poslije na taj krevet došao Joško ali se više nije htjela ni sa kime sprijateljiti jer ju je bilo strah da će krevet opet ostati prazan, i da se stalno bojala, užasno užasno užasno jako bojala!“ (Pongrašić, 2001:48).

Saznajemo da Marina u početku ne vjeruje u iskrenost svojih roditelja:

„Lažete da me volite! Lažete! Da me volite, ne biste pofarbalu moju sobu u bijelo! I ne biste bacili sve moje postere u smeće! Da me volite, ne biste ništa dirali! (...) I ne biste me dali u bolnicu! Da me volite, ne biste me ostavili! Djeca tamo umiru!“ (Pongrašić, 2001: 67)

Marina ulazi u obiteljski stan ispunjen ljubavlju i zdravim obiteljskim odnosima. To dokazuje Lelina odlučnost da zbog kćeri nauči kuhati kako bi je mogla uzdržavati i brinuti o njoj. Riječ je o slici potpuno suvremene liberalne obitelji u kojoj ne postoji zadani obrazac rodnih uloga i u kojoj su roditeljske uloge izjednačene.

„Uostalom, mama je obećala da će skuhati nešto fino. – Mama? – začudi se djevojčica. - Pa ona ne zna kuhati! - O, naučila je... Valjda. Rekla je da će sama skuhati cijeli ručak i to nešto najfinije, baš je tako rekla, nešto...!“ (Pongrašić, 2001 :13, 14)

Da bi dokazali svoje suosjećanje s Marinom, tata i Darko su se ošišali na ćelavo: „Pred njom su stajali tata i Darko, obojica ošišani na ćelavo. Hm, ako vam je ovo slučajno promaklo ponovimo još jednom, ali sada polako: Obojica OŠIŠANI NA ĆELAVO!“ (Pongrašić, 2001: 113). Taj čin dobrote i solidarnosti Marini daje nadu da će se nekako uspjeti uklopiti u život kakav je on sada pa makar i bez kose. Znala je da je njezina obitelj jako voli i mari za nju, pa čak iako su roditelji potvrdili obiteljskim prijateljima Marininu dijagnozu zbog čega ih je smatrala izdajicama. Marina je shvatila da je njezina obitelj zaista voli baš kao što je zaključila da i ona voli svoju obitelj.

Traumatizirana vlastitim izgledom, Marina nagovara oca da joj po dolasku kući, automobilom stane što bliže ulaznih vrata kako bi se mogla sakriti od pogleda i komentara svojih dviju prijateljica, Sanje i Ivane. Jedini doticaj s događanjima u svijetu, u narednom periodu Marina je imala samo kroz novine koje joj je svakodnevno donosio njezin otac. Novine Marini nisu služile za čitanje novosti, već za gledanje osmrtnica. Marina je među njima svakoga dana tražila svojeg prijatelja i simpatiju Nikija sa kojim je provela pet mjeseci u bolnici. „Moj Niki! Strašno mi nedostaje. Njega ću pamti do smrti! Samo ne znam čije, moje ili njegove?“ (Pongrašić, 2001: 50). Osmrtnica se danima nije pojavljivala u novinama, stoga

Marina nije mogla znati gdje je Niki i što radi no zahvaljujući prozoru koji se nalazio u njezinoj sobi, Marina je jasno i pregledno mogla pratiti što rade njezine prijateljice od kojih se danima po povratku iz bolnice skrivala. Ivana i Sanja igrale su gumi-gumi. Igru koju je nekoć sa njima igrala Marina. Sada ga je, opterećena i posramljena svojim izgledom i gubitkom kose, s njima igrala samo u svojim mislima. Skorom situacijom, gdje je Marina primorana sama otići po novine ukoliko želi saznati je li njezin cimer iz bolnice, Niki, živ, Marina dolazi u kontakt sa prijateljicama. „Ja bih se ubila da nemam kose – komentirala je Ivana s neskrivenim gađenjem.“ (Pongrašić, 2001: 130). Negativne reakcije i popratni komentari dodatno narušavaju ionako već narušeno samopouzdanje djevojčice koja se zbog svoje bolesti prilično razlikuje tjelesnim izgledom od svojih vršnjakinja. Zahvaljujući Marininoj snazi, toleranciji i zrelosti, oglašivala se na komentare te saznaje da je njezin Niki „novi frajer“ u njezinoj školi. Potresena novim saznanjima, Marina bježi u svoju sobu, prostoriju koja joj je u proteklih mjesec dana bila jedina sigurna zona u kojoj se osjećala svojom, neosuđivanom i prihvaćenom. U skorom ponovnom susretu Marine s prijateljicama, odbija naučiti preskakati nebesa – najvišu razinu koja se preskače u igri gumi-gumi. Povrijeđena Nikijevim nejavljanjem, Marina ponovno prkosi bližnjima te na taj način izbacuje nakupljeni bijes i ljutnju. Na njezino iznenađenje, Niki joj se ubrzo stvara pred očima. Saznaje da je bio previše uplašen doći Marini u posjet jer se bojao da je možda neće pronaći.

„Nisam došao zato što sam se bojao doći. – rekao je - Bojao sam se da te neću naći. Bojao sam se da ću u sobi broj 4 zateći nekog drugog na tvom krevetu. Opet ju je pogledao u oči. Znaš – rekao je - Kao što smo onog jutra zatekli Krešu, jer je te noći umro Zlatko. Kao što smo zatekli Sandru kad je umro Renato. Kao što smo prvi put ugledali Joška kad je umrla Melita. Razumiješ?“ (Pongrašić, 2001: 156).

Unatoč tome što se posramila što mu je nakon toga izrazila svoje osjećaje, Marina saznaje da sa i Niki osjeća jednako. Njihovo iskazivanje ljubavi bilo je prijelomno za vraćanje Marine u njezin stari život. Rođena ljubav pružila je Marini poticaj i hrabrost što ju je Marina tražila od dolaska kući iz bolnice. Poljubac s Nikijem Marini je pružio snagu da se riješi kape kojom je skrivala svoju bolest, snagu da zavoli samu sebe i povrati svoje samopouzdanje. Napokon prihvaća svoju sudbinu i prestaje dopuštati bolesti da upravlja njome, preskačući na taj način nebesa. Ova knjiga nam daje uvid u bolje razumijevanje djece koja su velik dio svoga života provela u bolničkim prostorijama. Takvi nas junaci, baš poput Marine, uče da trebamo ostati hrabri znali mi ili ne hoće li se bolest vratiti ili smo je u potpunosti savladali. Marina nas je podsjetila da se sve prepreke mogu svladati. Uzimajući navedeno u obzir, Hranjec (2006)

smatra da Zoran Pongračić u ovome djelu problematizira i odnos odraslih prema takvoj djeci zbog čega smatra da je *Gumi-gumi* preporučljivo štivo i za odrasle.

3.4. Tjelesnost kao izvor trauma junakinja

Pubertet i adolescencija razdoblje je najznačajnijih tjelesnih, spoznajnih i psihosocijalnih promjena. Kako se u nastavku interpretiraju djela čiju radnju nose adolescenti, važno je spomenuti njihov brz tjelesni rast koji si odražava na njihovu duhovnost kroz emocionalne probleme. Uz to, javljaju se problemi samosvijesti zbog čega se mlađi u tom periodu najradije okreću samima sebi. Mlade tada najviše brine vanjski izgled i slika što je vide njihovi vršnjaci. Željni pažnje i prihvaćanja, podilaze mnogim oblicima rizičnog ponašanja poput alkoholizma, drogiranja, spolnog rizičnog ponašanja te poremećajima u prehrani (Mikuletić, 2010). Iz zbornika radova *Zlatni danci 13 – Suvremena dječja književnost* saznajemo da su poremećaji hranjenja bolesti u kojima hrana i hranjenje postaju instrument i manipulacija kojom nastojimo kontrolirati izgled svog tijela zastupljeni u književnosti. Najpoznatiji poremećaji u prehrani, koji se također javljaju u interpretiranim dijelima jesu anoreksija i bulimija. Govoreći o anoreksiji zapravo govorimo o poremećaju gdje si osoba ograničava količinu hrane podilazeći pritom gladovanju, dok se bulimija odnosi na prekomjerno unošenje ogromnih količina hrane praćeno dobrovoljnim povraćanjem. No, o kojem god poremećaju govorili, zaključujemo da oba slučaja mogu rezultirati psihofizičkim bolestima, pa čak i smrću što potvrđuju adolescentski romani *Debela* Silvije Šesto Stipaničić (2006) i *Bucka* Janje Vidmar (1999). Spomenuti poremećaji ili pak nezadovoljstvo tjelesnim izgledom javljaju se i u djelima Dubravka Jelačića Bužimskog, Sunčane Škrinjarić, Šime Storića i dr..

3.4.1. Silvija Šesto Stipaničić⁹, *Debela* (2007)

Roman za mlade *Debela* djelo je pisano u obliku dnevnika iz kojeg saznajemo sve dogodovštine što ih glavna junakinja, Lada, doživljava prolazeći kroz pubertet. Ladu osim tipičnih pubertetskih problema muči jedan specifičan, a to je debljina. No, u romanu nije sve tako crno što nam potvrđuje Dubravka Težak (2008):

⁹ Silvija Šesto rođena je Zagrepčanka 1962. godine. Završila je Centar za kulturu i umjetnost, te diplomirala filozofiju i komparativnu književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Osim što se bavila sportskim novinarstvom, pisala je scenarije te vođe za radijske, televizijske i propagandne emisije, osmišljavala reklamne kampanje i slogane. Dobitnica je mnogih nagrada, a njezin je roman *Debela* nagrađen **nagradom "Ivana Brlić Mažuranić"** te je uvršten na IBBY-evu Časnu listu. (izvor: <https://hrvatskodrustvopisaca.hr/hr/clanstvo/clan/silvija-sesto>, preuzeto: 07.06.2024.)

„Glavna junakinja, na početku iskompleksirana, nesigurna, bez imalo samopouzdanja, do kraja romana prevladat će mnoge djetinjaste nesporazume sa samom sobom i zaploviti u romantični svijet dugo tražene ljubavi. Silvija Šesto Stipaničić postavlja težište na Ladino psihološko proživljavanje i približava čitatelju njezin unutrašnji svijet na kojem je zasnovana bit teme ovoga romana.“ (Težak, 2008)¹⁰.

Sam naslov nam omogućava da pretpostavimo što muči glavnu junakinju, Zagrepčanku Ladu – iskompleksiranu petnaestogodišnjakinju kod koje zbog debljine dolazi do manjka samopouzdanja, klonuća, resignacije, povlačenja iz društva u kuću. (Težak, 2008). Ladine riječi dokaz su njezine dugogodišnje borbe s problemom u prehrani.

„Ja pak patim, i prije, i za vrijeme, i poslije jela. Te koliko će mi se primiti, a primi mi se sve, i više, hoću li to smazati ili neću, ja na taj način nikada ni ne uživam u klopi. A nije da nisam uspjela smršaviti. Svaki put kad ugledam neku koščatu ljepoticu, padne odluka.“ (Šesto Stipaničić, 2002: 9)

Borba s kilogramima stvorila je kod mlade junakinje traumu koja utječe na rušenje njezina samopouzdanja, uzrokujući promjene u ponašanju. Činjenica da su Ladini roditelji i brat mršavi unatoč svemu što pojedu, dodatno obeshrabruje Ladu u cilju da izgubi suvišne kilograme. Lada je adolescentica koja se ne može pomiriti s vlastitom težinom i tjelesnim izgledom što utječe na održavanje njezinih prijateljskih odnosa, stoga isprobava razne načine da smršavi poput različitih dijeta, sportskih aktivnosti i preparata za mršavljenje. Svaki neuspješni pokušaj, a bilo ih je mnogo, dodatno su narušili Ladino samopouzdanje i sliku o sebi te gurnuli Ladu u ruke ovisnostima. S nakanom da smršavi, Lada počinje pušiti te ponekad namjerno povraćati. Podilazila je rigoroznim mjerama kako bi se riješila problema koji se nadmoćno proteže nad sve ostale probleme, školske i obiteljske, te ljubavne preokupacije koje upravo u toj dobi počinju osvajati mlade (Težak (2008). Iskompleksirana adolescentica je svijet počela promatrati i prosuđivati kroz debljinu. Ljude bi kategorizirala na debele ili mršave, ne sagledavajući pritom prave vrijednosti tih osoba. Tako je, primjerice, Lada vječito dovodila u pitanje iskrenost odnosa s najboljom prijateljicom Ivanom. Zbog iskrivljene slike o sebi samoj, Lada nije mogla povjerovati da se njezina atraktivna, mršava prijateljica, koja joj je uvijek bila podrška u borbi s kilogramima, druži s njom zbog nje same. Ivanino je prijateljstvo Lada okarakterizirala kao prijateljstvo iz koristi s obzirom da je Ivana bila zaljubljena u Ladinog brata Dadu, a Lada joj je tako postala savršen način da mu se Ivana približi. Tako opterećena

¹⁰ Težak, D. (2008): Dvije spisateljice romana za mlade odrasle. Kolo. XVIII/3-4. 249–261., dostuno na: <https://www.matica.hr/kolo/309/dvije-spisateljice-romana-za-mlade-odrasle-20529/> (preuzeto: 13.06.2024)

pravim razlogom njihova prijateljstva, Lada pretražuje Ivaninu sobu u potrazi za dokazom koji bi potkrijepio njezine sumnje. Nepovjerenje koje se u Ladi stvorilo prema svim osobama, jednostavno je bilo plod Ladine traume – debljine. Lada je tako uvijek mislila da joj se svi otvoreno ili prikriveno rugaju zbog tjelesnog izgleda.

„Ležala sam na svojoj dlakavoj dekici koja je po metru imala desetak malenih, ali debelih nosoroga. Baš krasan poklon od moje majčice. Ili mi je to htjela nešto poručiti? Dakle, ležala sam i opipavala svoj glatki i veliki trbuh. Je li moguće da ću zauvijek biti debela? Pogledala sam kroz prozor podižući glavu. Na klupi ispred parka sjedile su cure i glasno se smijale. Možda pričaju o meni? Ne. Strašno, sa svim tim kilama izgleda da sam si nabila i teške, pardon, debele komplekse. Mogu li se oni staviti na dijetu.“ (Šesto-Stipaničić, 2002: 14).

To joj je dodatno otežalo sklapanje novih prijateljstva ili očuvanje dosadašnjih. Ivanino i Ladino prijateljstvo je uvijek bilo prisutno, no nije bilo jače od onoga što ga je Lada uspostavila sa Sanjom. Sanja je Ladina dobra prijateljica koju je upoznala u školi. Osim što dijele zajedničku ljubav prema novinarstvu i kasnije posao na radiju, Lada prema Sanji osjeća veću bliskost jer je Sanja nekada bila krupna. S obzirom da je Sanja prošla ono kroz što Lada prolazi trenutno, Sanjine riječi podrške Ladi ipak više znače no Ivanine.

„Pogledaj se malo u zrcalo. Imaš super tijelo, cice, guzicu, slatka si, oči su ti neobične kao da imaš malo kineske krvi, kosa ti je kvalitetna kao na reklamama za šampone, čovječe, da sam na njegovu mjestu...- I onda me uhvatila za prsa i umirala od smijeha koji je bio tako zarazan da sam mu se morala pridružiti. Bila je stvarno luda ta Sanja, a vratila mi je samopouzdanje u trenu. Vjerovala sam joj.“ (Šesto Stipaničić, 2002: 107).

Dok s druge strane, Ivaninim riječima podrške ne ide u prilog kako je reagirala kada je saznala da je njezina neprežaljena ljubav pronašla djevojku punijeg stasa. Ladin brat Dado nikada nije vodio borbu sa kilogramima. Bio je svojevrsan umjetnik i odličan učenik koji je dobivao puno pažnje od djevojaka. Dado je mogao imati curu koju poželi, ali ipak kući dovodi Zinku. Djevojku koja tjelesno prilično slični njegovoj sestri Ladi. Iako su Lada i Dado imali odnos temeljen na zadirkivanju, ovaj je Dadin čin bio „bolja pomoć od bilo kakvih riječi koje bi se mogle izreći dobronamjerno u želji za utjehom“ (Težak, 2008).

Osim što je debljina Ladi stvarala probleme u prijateljskim odnosima, još su se veći javljali u Ladinim ljubavnim odnosima. Lada je djevojka zaljubljive prirode koja je kao mala imala mnogobrojne simpatije. Sve su te ljubavi bile bezazlene dok se s godinama nije razvio odnos sa vršnjakom Brankom. Lada se s Brankom, koji je živio u Beču, počela dopisivati i

povezala se preko nesvakidašnjeg hobija – skupljanja salveta. Odnos se razvijao uspješno sve dok Branko nije zatražio Ladu njezinu fotografiju. Traumatizirana vlastitim izgledom i težinom, Lada Branku šalje sliku prijateljice Ivane. Ladini kompleksi se ne zaustavljaju na tom činu. Ona ispipava granice čak i onda kada Branko dolazi u Hrvatsku. Nesigurna zbog vlastitog izgleda, Lada sve priznaje Ivani te ju uspijeva nagovoriti da se pretvaraju da je Lada Ivana i obrnuto; samo kako ne bi morala svjedočiti Brankovoj reakciji na spoznaju da Lada zapravo ne izgleda kao njezina najbolja prijateljica Ivana. Lada je bila izuzetno posvećena cjelokupnoj situaciji, stoga je čak mjesecima vježbala kako bi svoj tjelesni izgled što više približila Ivaninom, no u tome nije uspjela. Branko se na prvom susretu s Ladom i Ivanom pojavljuje sa svojim bratićem Silvijom – Ladinim osnovnoškolskim prijateljem koji je jako dobro znao tko je Ivana, a tko Lada. Zahvaljujući Ladinoj zaljubljujućoj prirodi, njezin se fokus prebacuje s Branka na Silvija s kime doživljava prvu, pravu romansu. No, ubrzo Lada počinje shvaćati da se njoj zapravo cijelo vrijeme sviđa netko s kime je imala prijateljski odnos i pored koga je mogla biti svoja, a ne se truditi biti poput drugih – Zlatko. Njihov odnos nije tekao onako kako bi svaka adolescentica priželjkivala. Lada se čak dovodi u opasnu situaciju kada završava u bolnici na ispumpavanju želuca jer je tragičnu ljubav odlučila zaboraviti konzumiranjem alkohola. Iako je Lada tada okupirana mnogim drugim situacijama, ne zaboravlja čitatelja obavijestiti o kilaži pa tako zaključujemo da njezini kilogrami variraju ovisno o njezinom ljubavnom i prijateljskom odnosu sa Zlatkom, Ivanom i Sanjom. Na njezinu sreću, iz Ladine hospitalizacije ipak proizlazi nešto pozitivno. Ladina i Zlatkova ljubav se od tada nastavlja još čvršća nego što je bila.

Ubrzo Lada zaključuje da joj je život krenuo nabolje onda kada nije sve promatrala kroz kilograme. Razne prijateljske, ljubavne i obiteljske situacije okupirale su Ladu zbog čega ona nije imala vremena razmišljati o težini. Preslagivanjem prioriteta Ladin se život polako, ali sigurno kretao prema vrhuncu.

„Mnoge su se stvari otad promijenile. Osim što sam se osjećala nekako normalnom u pozitivnom smislu, neke sam strahove i more jednostavno zaboravila. Opet sam počela normalno klopati i ništa se strašno nije dogodilo. Čini se da ima istine u onoj da se čovjek stvarno može udebljati od zraka, samo ako je taj zrak pomiješan s nekim neutješnim osjećajem kako si nevoljen, neprihvaćen, kako ne zadovoljavaš neke nametnute norme. Kad shvatiš da si ih upravo ti nametnuo, stvar se raspliće.“ (Šesto-Stipaničić, 2002: 179).

Razlog Ladinim suvišnim kilogramima nije bila nepravilna probava ili metabolizam. Ladi su se kilogrami skupljali kao posljedica lošeg psihičkog stanja i međuljudskih odnosa. Kada je Lada psihički krenula nabolje, a pritom se misli na trenutak kada Lada prestaje svaki trenutak dana posvetiti razmišljanju o kilogramima, oni su krenuli nestajati sami od sebe. Stabilna obitelj, uspostava pravih prijateljstva i pronalazak prave ljubavi razlog su Ladinog mršavljenja, a dokaz njezinog dobrog psihičkog zdravlja. Pozitivno mentalno stanje potvrđuje činjenica da Ladi ni jackpot nije bio bitan u usporedbi sa istinskom srećom „– Njemu ta lova nije značila ništa. Za sreću mu je bilo dovoljno što hvatam njegovu uzicu i što krećemo u uobičajenu šetnju. On obožava rasvjetne stupove, ja Zlatka.“ (Šesto-Stipaničić, 2002: 180).

U djelu *Debela*, u kojem možemo pronaći mnogobrojne tabuizirane motive poput droge, seksa, homoseksualnosti, začeca–rođenja, (neizlječive) bolesti i smrti, prisutni su i duhoviti dijalozi i dinamično pripovijedanje kroz koje autorica ostvaruje živ i brz ritam. Izražavanje koristeći žargone i anglizme koji su tipični za svijet mladih, daju djelu jak osjećaj suvremenog trenutka (Težak, 2008).

3.4.2. Janja Vidmar¹¹, *Bucka* (1999)

Iako roman datira iz 1999., sadržaj je svake godine sve aktualniji. Janja Vidmar u ovom slovenskom romanu za mlade izvorno nazvan *Debeluška*, otvara pitanje savršenog izgleda koji u ovom slučaju dovodi do dvije česte bolesti modernog doba – anoreksije i bulimije. Kako sadržaj prikazuje sudjelovanje glavne junakinje Urše na UNICEF-ovom natjecanju MOJA OBITELJ SAM I JA, govorimo o konstrukciji romana u obliku spisa. Unutar tih spisa najviše saznajemo o Urši prateći njezin nezdrav odnos s roditeljima, koji naglasak stavlja na Uršin odnos s hranom, a potom i njezin odnos s mladima čije su vrijednosti prilično iskrivljene. Naslov djela nas navodi da zaključimo kako se radi o djevojci povećane tjelesne težine, no već na samome početku romana saznajemo da je naslov zapravo u potpunosti kontradiktoran samome sadržaju. „Koliko? Kladim se da je pedeset. Više. Pedeset i jedna. Udebljala sam se kilogram i pol. Ako me ne ubije Dunja, ubit ću se sama.“ (Vidmar, 1999: 8) Nastavak nam otkriva kako protagonistica Urša svim silama nastoji dobiti majčino odobravanje i pohvale trudeći se dostići apsurdnu težinu. Dunja, Uršina majka i bivša manekenka opsjednuta izgledom, izvor je Uršinih strahova, uvjerenja i traume. Opsjednuta vlastitim mladenačkim

¹¹ Janja Vidmar jedna je od najpoznatijih slovenskih spisateljica za mlade. Rođena je 1962. godine u Mariboru gdje nastavlja živjeti i stvarati. Dobitnica je mnogih književnih uglednih nagrada i priznanja, a najpoznatija djela su joj *Junaci petog razreda* (1995), *Moj prijatelj Arnold* (1997), *Princeza s pogreškom* (1998), *Pakleni praznici* (1998), *Bucka* (1999) te *Barbara* (2004). Uz knjige, Janja piše scenarije za televizijske serije.

neuspjehom, nameće svojoj kćeri Urši vlastite životne ciljeve. „Svijet reflektora je čarolija, ljubavi. Samo pokušaj. Učini jednom nešto za mene...“ molila me. Otvorila sam usta. „Za sebe...“ brzo se ispravila.“ (Vidmar, 1999: 41). Nastojeći dobiti od vlastite majke dugo priželjkivano priznanje, Urša pristaje na sve prohtjeve majke Dunje. Time započinje Uršin strahovit put k anoreksiji i skoroj smrti kojeg evidentira vodeći bilješke za školski zadatak. Taj je put izgrađen Uršinim neprihvatljivim ponašanjem i krizom identiteta. Opterećena drugim sudionicama koje prisustvuju revijama i natjecajima, Urša podilazi rigoroznim i drastičnim mjerama kako bi došla do željene težine – 43 kilograma. Od trenutka Uršinog pristajanja na natjecaj pod nazivom Miss Bambi, pratimo traumatičan proces njezina mršavljenja. S obzirom na utjecaj što ga je na Uršu imala njezina majka Dunja, Urši se iskrivljava percepcija i svoju težinu od 51 kilograma smatra prevelikom. Dunja je od Urše zahtijevala strogu dijetu, no korištenje laksativa bio je Uršin način da izbací sve nepotrebno iz sebe i ujedno zadivi Dunju. Kako kilogrami nisu nestajali, Uršina je opterećenost postajala sve veća, baš kao i Dunjino nezadovoljstvo.

„Nećeš jesti!“ odsjekla je i odgurnula moj banket. Sir se razletio po podu. Pokupile ga nismo niti ona niti ja. „Gladna sam“, odvrtila sam i rukom posegnula prema pršutu. „Zašto imamo svu tu hranu u hladnjaku ako je nitko ne jede?“ „Nećeš jesti“, ponovila je tišim glasom i unijela mi se u lice. „Bojiš se da će te čuti tata“, bezbrižno sam joj rekla i krišku pršuta gurnula u usta. „Nećeš mi sve uništiti!“ siktala je na mene. „Previše sam truda uložila da bi mi sad neka balavica sve pokvarila...“ (Vidmar, 1999: 40)

Već prilično srozan odnos majke i kćeri, nastavlja se kretati silaznom putanjom. Urša ustraje u svojem cilju da dosegne željenu težinu, no taj put postaje poprilično krivudav. Izgladnjivanje, potom prežderavanje i povraćanje Uršin su način da ostvari zacrtani cilj. Takav način života, iskrivljena percepcija stvarnosti i poremećaji u prehrani Urši, uz Dunju, ozbiljno narušavaju zdravlje. Psihičko joj je zdravlje već odavno narušeno nezdravim odnosom majke i kćeri u kojem nema ljubavi ni prave osjećajnosti. Kćer je majci isključivo sredstvo do cilja. Uznemiravanje i izgladnjivanje potencirano od strane majke te zanemarivanje od strane oca Urši stvaraju traumu koja na nju ostavlja snažne psihičke, ali kasnije i fizičke posljedice. „Tresla sam se od gađenja. Nikada i ni u čemu joj neću znati udovoljiti. Za svoje sam roditelje samo razočaranje.“ (Vidmar, 1999:59). Njihov hladan odnos tako stagnira sve dok Urša sudjeluje u svojoj ulozi i sluša majčine zapovijedi. Paralelno s pogoršanjem Uršina zdravlja zbog pretjerane mršavosti, pogoršava se i odnos majke i kćeri. Djelo zapravo prikazuje Uršino dugotrajno suprotstavljanje roditeljima, prvenstveno majci; zapravo je to bio Uršin način da

roditeljima pokaže svoje srozano mentalno i emocionalno stanje. Urša postaje sve slabija, samo želi spavati pa čak i umrijeti kako bi stala na kraj svojim mukama dok Dunja to naprosto ne želi prihvatiti. Zapravo, Dunja tada postaje osjećajnije prema Urši zbog sreće što se Urša približava ciljanoj težini. Traumatizirana majčinim ponašanjem i očevim praktičkim nepostojanjem u vlastitom životu¹², Urša se dovodi u situaciju gdje više jednostavno ne može funkcionirati. Ne piše. Ne jede. Ne treba hranu. Takvog narušenog zdravlja završava na hitnoj. „Petnaest sekundi je bila mrtva.“ (Vidmar, 1999: 213). Disfunkcionalan obiteljski odnos s naglaskom na majčino zlostavljачko ponašanje, doveli su Uršu do kliničke smrti. Iako je njezina smrt uzdrmla sve njezine bližnje, napravljena šteta se više ne može popraviti. Tjelesno se petnaestogodišnja anoreksičarka počela oporavljati, no psihički se u takvom okruženju nikada neće moći oporaviti.

„Svi vjeruju u mene. Samo zato jer sam ostala živa. (...) ne želim im uništavati nadu. Nek' im bude. No, duboko u sebi znam. Mogu me toвити tom svojom željom. Mogu me toвити i savjetima. Mogu me spasiti od mog vlastitog života, koliko god žele. Ali ništa ne pomaže. Jedan pad. A onda ću ponovno pokušati. Jednom će mi već uspjeti.“ (Vidmar, 1999: 221, 222).

Uršina autodestrukcija produkt je nezdravih obiteljskih odnosa i manjak toplih, prijateljskih odnosa, osjećaja sigurnosti, ljubavi i sreće. Ponovno kao rezultat majčinog ponašanja spominjemo Uršinu nerealnu sliku svijeta. Sliku koja ju je koštala pravih prijateljstva. „Uvijek ista pjesma. Dunja sve moje prijateljice ocjenjuje po težini.“ (Vidmar, 1999: 10). Zbog tog razloga Urša odbacuje pravo prijateljstvo s djevojkom imena Karin. Karin je bila prosječna i normalna djevojka koja je brinula o Urši i njezinom zdravlju i koja jedina ostaje uz nju u najtežim životnim situacijama. „Urša je zločesta. Kakve je stvari pisala o meni. Ali sram me je jer sam bila ljuta na nju, a ona je ležala tamo iza onih vrata sa zastorom. To je zato jer je držala dijete. Od dijete poludiš!“ (Vidmar, 1999: 212). Uvjeravajući sebe da je Karin odbacila iz nekih drugih razloga poput njezine osjetljivosti, Urša se tako samo zavarava i uvjerava da to nije još jedan pokušaj u nizu da zadivi svoju majku i zasluži njezino odobravanje. Na vježbama za razna natjecanja Urša upoznaje Žanu, izrazito buntovnu osamnaestogodišnju anoreksičarku koja Uršu uvodi u svijet nepodopština i bulimije.

¹² – „Od mojeg je oca bilo naivno očekivati da išta učini. Po mojem mu je čak i odgovaralo da se Dunja jednom nasanjala. Kladam se da joj se nasmijao u brk. Pa već sam napisala da je Albert Mušić veliki posranac. Živi u knjigama. A u zbilji je samo kunja.“ (Vidmar, 1999: 175, 176),

„Od sada pa nadalje ti ćeš vladati svojim tijelom a ne tijelo tobom, vidjet ćeš“ rekla je i ponudila mi vodu za ispiranje usta. Osjećaj je bio savršen. Bila sam prazna i laka, kao da ću poletjeti. Ta Žana je prava prijateljica.“ (Vidmar, 1999: 54).

Kroz njihovo kratkotrajno prijateljstvo Urša je zapravo sudjelovala u Žaninom putu prema smrti. Petnaestogodišnjakinja kratko nakon početka druženja, svoju prijateljicu Žanu počinje posjećivati u Centru za mentalno zdravlje, gdje ona naposljetku umire.

„Na intenzivnoj je vladala zloslutna tišina. Vidjela sam je kroz staklo bila je kao mumija. Mislila sam da će se izvući. Zato sam lagala. Ali nije imala nikakve šanse. Svatko tko se tako jako opusti u krevetu u kojem leži, nikada više neće ustati. Svi aparati iznad njezine glave pokazivali su da još živi. Ali ja sam znala da je već mrtva. Već dugo.“ (Vidmar, 1999: 198).

Takvi potresni primjeri dodatan su teret i trauma Uršinom već narušenom zdravlju. Uz to, smrt najbolje prijateljice dovela je Uršu u situaciju u kojoj ona odbija i odguruje sve oko sebe, protivi se svima kojima je stalo do nje. Više nije mogla patiti, jednostavno je bilo lakše povrjeđivati druge prije nego što drugi povrijede nju. No i njezina skora smrt, navela ju je na razmišljanje i preispitivanje odnosa u svojem životu. „Došla je Karin. Bolje sam se osjećala.“ (Vidmar, 1999: 217). No, nažalost, sva nanesena šteta krhkoj petnaestogodišnjakinji uzela je prevelik danak. Urša poslije kliničke smrti ostaje emocionalno mrtva, bez ikakve potrebe za ljubavlju ili prijateljstvom. „Učiteljica me je upitala zašto nisam ništa napisala o svom licu. Ili o sebi. Kakva sam. Što radim. Ništa se nije promijenilo. Samo su mi rečenice dulje.“ (Vidmar, 1999: 221)

Hrana je Urši predstavljala oružje. Kako saznajemo iz razgovora Urše i doktora Poniža, psihoterapeuta kojeg je Žana preporučila Urši, „Dakle hranom se osvećuješ Dunji? (...) „Znači možemo reći da jedeš zato jer si većinu vremena ljutita?“ Ljutita? Bolje rečeno bijesna kao kakva prokleta furija.“ (Vidmar, 1999: 186, 87). Kako bi povrijedila Dunju jednako kao što i ona povrjeđuje svoju kćer, Urša se počinje kompulzivno prejedati. Jede u apsurdnim količinama samo kako bi napakostila vlastitoj majci jer zna da ju jedino njena prekomjerna tjelesna težina može povrijediti. Iako na taj način Urša zadovoljava unutrašnje potrebe, radi na štetu svome tjelesnom zdravlju. Bolovi i grčevi u želucu koji se javljaju nakon prejedanja, nisu iznenađujuća pojava za osobu koja praktički živi na vodi i tabletama za mršavljenje. S obzirom da je već i sama opterećena vlastitom težinom, Urša kompulzivno prejedanje spašava povraćanjem. Tako upada u začarani krug iz kojeg teško izlazi. Rastrgana između vrijeđanja majke ili pokušavanja da zadobije njezinu ljubav, Urša se bori s poremećajima u prehrani koji vode psihičkim bolestima i poremećajima.

Vidmar u ovome djelu ne nastoji definirati pojam anoreksije i bulimije već prikazuje učinak disfunkcionalne obitelji i neostvarene majke na osobu koja nastoji izgraditi vlastiti identitet i otkriti svoje mjesto na ovome svijetu. Prikazan je otežan i traumatičan put mlade djevojke ka samouništenju do kojeg ju je dovela vlastita obitelj i hrana. No ovaj je potresan roman idealan način da se prikaže stvarna zamršenost koja stoji iza loših obiteljskih odnosa i iskvarene slike o sebi što je prilično česta pojava kod današnje mladeži. Autorica kroz lik mlade protagonistice Urše pruža podršku i pomoć svima čije je psihofizičko zdravlje narušeno tako što im pokazuje da u svojoj bolesti nisu sami te što se dogodi ukoliko se na vrijeme ne zatraži adekvatna pomoć. Kao i Urša, svatko se na ovaj ili onaj način može udebljati i preboljeti anoreksiju i bulimiju, no psihičko stanje osobe je zapravo tada najviše pogođeno i zahtjeva najviše pažnje i oporavka što je i evidentno analizirajući lik anoreksične adolescentice.

3.5. Traumatizirani članovi disfunkcionalnih obitelji

Autori dijela čija se radnja odvija među članovima disfunkcionalnih obitelji – obitelji koje ne funkcioniraju u osobnom, bračnom, roditeljskom ili socioekonomskom području (Nikolić, 2008) bave se ponajviše promatranjem i proučavanjem obiteljskih međuodnosa (Lavrenčić, Vrabc, 2002). Ponekad takva dijela mogu predstavljati neprikrivenu zabavu, ali i svrhu izravnog utjecaja i odgoja mladih ljudi (Pandžić, 2006). Neke od njih u odabranom korpusu, primjerice romani Nade Mihelčić, predstavljaju sliku roditelja koji ne uspijevaju u odgoju vlastite djece te zbog razloga poput prezaposlenosti, nezainteresiranosti i nepovezanosti dolazi do loših odnosa koji rezultiraju traumama kod djece (Lavrenčić Vrabc, 2002). S obzirom na prevlast sumornih tema u dječjim i adolescentskim romanima, „neprijeporna je činjenica da je sve manje dječjih romana koji bi mogli biti nadahnuće za ljubav, bračni život i obiteljsku sreću.“ (Pandžić, 2006: 169). Ubrzo dolazi do porasta broja romana s tezom o bračnoj i obiteljskoj zajednici kao suvišnim ustanovama (Butumović, 2021). Hranjec (2006) uz društvenu uvjetovanost kategorizira obitelj sukladno sa njezinim povijesno-kulturološkim i tipološkim karakteristikama - tako uz navedene tipove nekih obitelji osigurava i odgovarajuće primjere: „čvrsto strukturirana, homogena obitelj (*Zlatni danci*) socijalno-staleška obitelj (*Zagrebačka priča*), luckasta obitelj (*Lažeš, Melita, Mrvice iz dnevnog boravka*), krnja obitelj (*Sat očeva, Sretni dani, Zoe, djevojčica s vrha nebodera*), razorena obiteljska zajednica (*Marijina tajna*), „supstitucijska“ obitelj (*Dobar dan, tata*), urbana „formalna“ obitelj (*Dnevnici Pauline P., Bum Tomica*) i obitelj u humornofantazijskom svijetu (*Upomoć, mama se smanjila*)“ (Hranjec, 2006: 27)

Uz loše obiteljske odnose autori od sedamdesetih godina prošlog stoljeća nastoje djeci kroz književnost približiti stvarnost stoga se u suvremenim dječjim i adolescentskim romanima javljaju mnogi problemi obiteljskog života poput nezaposlenosti, posvajanja, odnosa prema bakama i djedovima, bolesti, smrti i slično (Mayer, 2012). Neki od istaknutijih autora koji su se uz Nadu Mihelčić bavili disfunkcionalnim obiteljima jesu primjerice Jadranko Bitenc, Nada Iveljić, Miro Gavran i dr.

3.5.1. Nada Mihelčić, *Edbin* (2014)

Srednjoškolac i polaznik drugog A razreda Edbin Novak, glavni je junak i nositelj radnje adolescentskog romana Nade Mihelčić, višestruko nagrađivane autorice knjiga za djecu i mlade. Autorica u djelu prikazuje ubrzan put odrastanja i sazrijevanja pomalo hladnog, nezrelog, ali istovremeno zbunjenog petnaestogodišnjaka prateći ga kroz ljubavni, obiteljski i međugeneracijski odnos. Već na samome početku romana podosta saznajemo o glavnome liku neobična imena, Edbinu. Tijekom opravdavanja vlastite traume i neugodnih situacija izazvanih zadirkivanjem zbog imena, Edbin otvoreno pokazuje bol i ljutnju nakupljanu u njemu godinama „Otađ je prošlo šest godina, ali još me boli istom žestinom kao da se dogodilo jučer.“ (Mihelčić, 2014:6). Uz njegovo ime, traumi pridonose zadirkivanja u školi tijekom sata tjelesne i zdravstvene kulture, ali i ophođenje njegove obitelji prema osjetljivome adolescentu. Uz emocionalno nedostupne roditelje Edbinovu obitelj čini sestra Tamara koja dodatno doprinosi narušavanju Edbinovog ne baš najboljeg psihičkog stanja. Tri godine starija zlostavljačica brata na mudar je i pomalo pokvaren način pronašla put do roditeljeva srca. Tamara je još kao mala usavršila postupak manipulacije koji joj je kasnije osigurao zaštitu i pažnju od strane roditelja. Tako je neopaženo i nekažnjeno prolazila kroz sve neprilike i nedaće što ih je uzrokovala mlađem bratu. Izrazito je inteligentna mlada djevojka koja je naučila roditelje okrenuti na svoju stranu ostavljajući Edbina svakoga puta u tuzi i bijesu. Takve situacije u Edbinu su stvarale traumu prouzrokovanu odnosima u obitelji u kojoj su prisutne svađe, zadirkivanja i omalovažavanja. Iako nema jednog konkretnog, potresnog događaja koji je obilježio Edbinov život, svi su ga trenuci njegova života oblikovali u osobu kakva je on danas te odredili njegov stav i način razmišljanja u svim drugim odnosima u kojima se u knjizi nalazi.

Ne može se reći da je Edbin zanemareno dijete o kojem roditelji nisu vodili ni malo računa, na neki je način lišen ljubavi i pažnje. Iako njegova majka reagira na njegove školske nepodopštine, svakako se da zaključiti da reagira zbog prilično neprimjerenih i sebičnih razloga. Iznoseći majčine i očeve monologe, uočavamo majčinu konstantnu razočaranost sinom koji je dovodi do onoga što je povrjeđuje najviše, sramoćenje pred drugima. Iako žive

na visokoj nozi, okićeni skupim nakitom, raskošnom imovinom i precijenjenim autima – što mnogi smatraju izvorom sreće i radosti, nemaju najvažniju stvar koja se ne može kupiti novcem, a to je sreća „-Meni je pun kufer tog tvojeg prekovremenog rada i večernjih sastanaka... - Ali ti nije pun kufer novaca koji ti sastanci donose! Niti će ti ikad biti...“ (Mihelčić, 2014:9). S obzirom da je Edbin odrastao u obitelji gdje se najviše cijeni materijalno te u kojoj je slobodno vrijeme kojeg roditelji imaju vrlo malo, provedeno u hladnoći i emocionalnoj nepristupačnosti, činjenica da se loše snalazi u ljubavnom odnosu nije iznenađujuća. Kroz roman pratimo pokušaj uspostave ljubavnog odnosa između kržljavog, visokog i vitkog adolescenta s prekrasnom kovčavom riđokosom Emom. Polaznice Edbinovog susjednog razreda s „lenonicama“ žutih okvira ispod kojih se nalaze oči čija se boja mijenja ovisno o danu i raspoloženju osobe, u koju se zaljubio na prvi pogled. Samo upoznavanje Eme u Edbinu budi osjećaj živosti i sreće. Spoznaja da joj je blizu stvara u njemu pozitivne osjećaje kakve još do tada u svojoj hladnoj obitelji nije osjetio. Ti su osjećaji ohrabрили dječaka nesretnog u ljubavi te ga potaknuli na upoznavanje koje rezultira ugovorenim spojem. Edbinova i Emina ljubav je nakon spoja bila kratka i dinamična, puna svađa i pomirenja. Kako nije navikao na autoritet u svome životu, što za adolescentski roman nije iznenađujuće, Edbin ne može prihvatiti Emin stav u njihovom odnosu te joj se prkosi i suprotstavlja. No da nije bilo Eme, Edbin nikada ne bi počeo volontirati te ne bi upoznao svoju „kasnije, supstitucijsku obitelj. Tako se upoznaje sa starcem Lojzecom koji će ga za kratko vrijeme podučiti životnim vrijednostima, onome što su ga vlastiti roditelji nisu uspjeli podučiti za čitav život. Lojzekov i Edbinom odnos na početku ne insinuirá nikakvu privrženost i prijateljstvo, dapače odiše bezobrazlukom i osjećajem dužnosti. Odiše Edbinovim kajanjem što se ikada natjerao na volontiranje.

„Cijelim putem do kuće kolebao sam se trebam li nastaviti s tim volontiranjem ili jednostavno reći Emi kako sam to pokušao samo radi nje. Pas je u redu, čak i više nego u redu, ali stari je hibrid između Tamare i Hitlera“ (Mihelčić, 2014: 47).

U međuvremenu Emina i Edbinova ljubav puca uzrokovana njegovim načinom razmišljanja. Ponovno Edbinov odgoj unutar disfunkcionalne i materijalističke obitelji izlazi na vidjelo kada mu Ema prepričava zbog čega ne bi mijenjala svoj oronuli bicikl kojeg joj je poklonio djed. Emin pokušaj da dokaže Edbinu kako se cijene stvari voljenih osoba biva bezuspješan baš kao i njihov pokušaj ljubavi.

„U mislima sam odao priznanje svojoj mami. Rekao sam Emi kako, za razliku od nje, mogu kupiti točno ono što želim, i kako je virtuosno prešla sa svoje sirotinje na to da mene

proglasi glupanom pa joj preporučujem neka si nađe nekog pametnoga, plemenitoga i bez igdje ičega.“ (Mihelčić, 2014: 58).

Njegovo iskrivljeno i potpuno pogrešno razmišljanje te buntovan stav dovodi ga još jednom do odbijanja od strane njegovih vršnjaka, no začudo nastavlja graditi odnos s mrzovoljnim starcem. S vremenom Edbin se navikava na starca, na njegov zagorski naglasak koji je urbanom mladiću i stanovniku glavnoga grada podosta nepoznat, te počinje od njega učiti i uspostavljati prijateljski odnos.

„Nakon jako dugo vremena volontiranja kod Alojza, u starcu se uspjelo nešto promijeniti. Shvatio je da taj mali ipak nije tako loš kako mu se u prvi mah činilo. Čak mu dopušta da s njim kiti bor i međusobno si kupuju božićne darove. Edbin otkriva nešto što do tada nije prakticirao, nešto bez čega nijedan čovjek na svijetu ne bi smio živjeti, a to je PRIJATELJSTVO“ (Tragači, 2014)¹³:“/ Čekaj, bum te ispratil – rekao je Lojzek. Pošao je sa mnom u dvorište, zastao i pogledao me. – Čekaj malo – rekao je. – Pošao je, a onda opet zastao. – Moram te nekaj pitat – rekao je i nastavio me gledati u oči. – Pa pitaj. – Ak se nekaj promijeni s tim volontiranjem... mislim, ak ti možda ponude neko bolje mesto... buš ipak rađe došel k nama? – pitao je, a prvi put otkad ga znam glas mu je malo podrhtavao. – Uvijek – rekao sam. – Uvijek! Zagrlio sam ga i poljubio one dva dana stare čekinje na njegovom izboranom licu. – Dolazit ću k tebi, Lojzek, dolazil bum dok me ne buš steral – rekao sam tiho i onda brzo izašao iz dvorišta.“ (Mihelčić, 2014: 122, 123).

Naravno, za to je trebalo vremena, a i pomoći koju je u ovome slučaju pružio starčev dugogodišnji najbolji prijatelj Ivek. Ivek je osoba radosna i vesela karaktera koja odiše pozitivom i srećom. On je most preko kojeg Edbin i Lojzek grade odnos. Da nije bilo Iveka, Edbin nikada ne bi saznao razlog Lojzekova distanciranog i pomalo bezobraznog ponašanja. Ivek je zaslužan za Edbinovo neodustajanje od starca koji se naizgled čini snažan i samostalan no u duši je zapravo ožalošćeni udovac koji žudi za ljubavlju vlastitoga sina. Prvi put razmaženi dječak počinje razmišljati spoznajući vlastitu površnost. Iz takvog razmišljanja polako, ali sigurno raste novi Edbin, dječak novog identiteta koji u svemu počinje pronalaziti nešto dobro, koji prelazi preko ponosa i razumije kada treba popustiti, a kada ne odustati kao u oproštaju sa Emom. Raste dječak koji svojevolumeno čini za druge nešto potpuno nesebično te izuzetno promišljeno i osjećajno, dječak koji uči istinski slušati i razumjeti druge te biti tu za njih onako

¹³ URL 2: Tragači – dječji čitateljski blog (2014): Edbin, <https://traganje.wordpress.com/2014/12/04/edbin/> (preuzeto: 03.06.2024.)

kako želi da drugi budu tu za njega, dječak koji razumije pravu vrijednost svega što ga okružuje pa čak i onih financijskih najmanje vrijednih predmeta. Taj novi dječak uspješno uspostavlja bliske i obiteljske odnose sa voljenim te pušta osobe u svoj život. Taj novi dječak naučio je što znači riječ ljubav i sreća.

„Bio sam toliko dirnut da sam im se obojici objesio oko vrata, zahvaljivao, smijao se i trudio da ne zaplačem od ganuća jer sam točno mogao zamisliti uz koliko šala, prepirki i opreza su to ispisivali i umatali.“ (Mihelčić, 2014: 121)

3.5.2. Nada Mihelčić, *Draga mama* (2009)

Nada Mihelčić u još jednome djelu oživljava sliku disfunkcionalne obitelji u kojoj dolazi do bračne prijevare. Dakako, taj je čin ostavi velik i izuzetno značajan utisak na djevojku Viktoriju, glavnu junakinju i pripovjedačicu, koja nam kroz djelo približava i dočarava svoje emocionalno i psihičko stanje tijekom prilično traumatičnog događaja. Viktoriju pratimo kroz njezin odnos sa roditeljima, kroz prijateljstvo, te kroz njezin odnos sa supstitucijskom obitelji. „-Bucka!... –Buuuckaa!... –Buuuckaaa!... –Buuckaaa!!... –Čuješ li ti mene??!...“ riječi su kojima započinje roman čija se tematika temelji na razvodu roditelja te neočekivanom i nesvakidašnjem majčini napuštanjem obitelji. Bucka je nadimak što ga je majka Sonja dodijelila kćeri Viktoriji. Viktorija nije bila oduševljena nadimkom; to su riječi kojima je majka neprestano doziva iako zna da joj ti nazivi ne odgovaraju. Kroz daljnje dijaloge Sonje i Viktorije otkrivamo narcisoidne osobine ličnosti majke koja život nastoji provesti uklapajući se u društvo jer brine o tome „što će susjedi misliti“. Želeći sebe prikazati u najboljem svijetlu, svim silama trudi se promijeniti vlastitu kćer u nešto što nije, narušavajući pritom njeno psihičko stanje i samopouzdanje. Sonja kroz svoju kćer pokušava ispuniti vlastite neostvarene ciljeve i proživjeti i ostvariti ono što nije mogla sama poput sviranja glasovira. Kos-Lajtman je opisuje kao sredovječnu ekonomisticu „koja pomalo naivno sanja o novopronađenoj mladosti i sreći“ (Kos-Lajtman, 2015:137). Negativnim komentarima, graničnim vrijeđanjem i omalovažavanjem kćeri na temelju izgleda, težine i ponašanja, ogorčena majka nastoji Viktoriju usmjeriti na pravi put; drugim riječima svoj put. Revoltirana konstantnim gušenjem i izraženim majčini nezadovoljstvom, Viktorija postaje buntovna adolescentica što je u potpunosti u skladu sa njezinim godinama i osjećajima za vrijeme najranjivijeg i najtežeg perioda svake mlade osobe – puberteta. Tako isprovocirana Viktorija se odlučuje za jedan pomalo nepromišljen i buntovan čin isključivo kako bi razbjesnila majku koja od nje traži previše – drastično mijenja svoj izgled mijenjajući boju kose.

„Nakon intervencije bojama, aluminijskom folijom, kistovima, širokim češljem, škarama, ravnalom i električnim šišačem, sve je bilo savršeno. Pruge na mojoj glavi prostirale su se u smjeru sjever – jug, bile su široke tri centimetra i bile su u dvije visine, tj. ona iznad samog uha bila je visoka dva centimetra, ona do nje ošišana gotovo do same glave, pa opet ona visoka dva centimetra, pa opet ošišana gotovo do kože, pa opet visoka... (...) A ja sam, duboko u sebi, već tada nekako znala da će ovaj divni sklad boja pokrenuti u moje mame pravu lavinu ukora, suza, a možda i poneku nepristojnu riječ.“ (Mihelčić, 2015: 16, 17).

Odnos Viktorije i njezine mame s godinama se već toliko srozao, kao što možemo vidjeti iz posljednjeg citata, da je adolescentica znala kakvu reakciju očekivati od svoje majke, no jednostavno nije više marila za to. Kako majka godinama nije marila za osjećaje svoje kćeri, tako je i kćer prestala mariti za majčine osjećaje. Viktorija se zbog toga distancira od majke, a samim time i čitave vlastite tročlane obitelji. Iako kasnije nailazi na nesuglasice u odnosu sa ocem, Viktorijin odnos sa njim bio je puno kvalitetniji. Viktorijin otac je intelektualac srednjih godina koji nije izgubio bliskost s kćeri adolescenticom te sposobnost iskrene komunikacije. „Otac i djevojka sličniji su i senzibilitetom i interesima, iako je i njihova svakodnevnica, dakako, baš kao i svakodnevnica bilo kojeg pubertetlije, označena povremenim trzavicama i sitnim zadjevicama“ (Kos-Lajtman, 2015:137,138). No, kasnije kroz roman saznajemo da nesuglasice što ih je Viktorija imala s majkom nisu ni blizu pravoj tragediji koja joj slijedi. Sve započinje Viktorijinim čuđenjem majčinim manjkom negativnih komentara. Majčino sjajno raspoloženje bilo je upitno i diskutabilno, ali i s razlogom zabrinjavajuće. Iz dijaloga Viktorijinih roditelja naslućujemo zaljubljenost Viktorijine majke u svjetskog čovjeka, uspješnog i bogatog biznismena, bivšeg dečka Željka. Iako ga Sonja samo spominje kroz neobavezan razgovor što ga vodi sa suprugom Dankom, način na koji priča o bivšem partneru pomalo je neprikladna za bračni odnos.

„Povukla sam se u svoju sobu. Ne zato da bih udovoljila mami, nego čula sam sve što sam trebala čuti. Taj je razgovor označio prekretnicu i kraj onoga njihovog licemjernog međusobnog osmjehivanja čim bi vidjeli da ih gledam. Sada su počeli otvoreno režati i nije ih bilo briga slušam li ja to sve ili ne“ (Mihelčić, 2015: 34-35).

Nepovoljna obiteljska situacija i trauma izazvana ne samo majčinim odlaskom već i samom njezinom pojavom i osobnošću, razlog su Viktorijinog odmicanja od vlastite obitelji. Spas i utočište pronalazi u krnjoj obitelji njezine najbolje prijateljice Ree koja živi samo sa ocem.

„Rea je genij. Ona je moja najbolja prijateljica. Još od vrtića. Idemo u isti razred, sjedimo u istoj klupi, igramo rukomet u istom klubu i sviđaju nam se slični dečki“ (Mihelčić, 2015:12).

Ona je također bila i Viktorijin najveći oslonac u kojem pronalazi spas za svaku svoju, kako je dosad smatrala, bezizlaznu i tragičnu situaciju. Rea postaje Viktoriji svojevrsan psiholog, osoba kojoj se može povjeriti i obratiti za savjet. Najbolje prijateljice dijelile su sve tajne, a među njima se pronašla i Viktorijina ispovijest o obiteljskoj situaciji.

„Naravno, Rea nije imala nikakvih osobnih iskustava s takvim problemom, pa se ograničila samo na to da me tješi, i to uvijek spominjući samo dvije stvari. Kao prvo, uopće nije loše živjeti samo s tatom, i kao drugo, ako se sve to zaista i dogodi, ja tu uistinu nisam ništa kriva i neka ne budem luda i mislim kako mama namjerava otići samo zato što ja nisam htjela zelenu minicu ili zato što zna da mi ide na živce kad pred drugima govori kako smo frendice. Rekla je da se odrasli rastavljaju onda kada žele spavati s nekim drugim ili kad si u svemu već idu uzajamno toliko na živce da se i razgovor o kupovini kile šećera pretvori u svađu. Pitala sam je odakle ona to zna pa je rekla kako joj je to njezin tata objasnio.“ (Mihelčić, 2015:83,84).

Viktorija se pred Reom predstavljala kao snažna djevojka, hladne glave bez imalo interesa za brak vlastitih roditelja, no to nije bio slučaj.

„-Pa zar ti nakon svih ovih godina moja sreća ništa ne znači? – Znači mi točno onoliko koliko i tebi moja, koliko i tebi moja i Viktorijina – rekao je tata. – Ne uvlači malu u to! Ja ne napuštam svoje dijete nego tebe!- sada je mamin glas gotovo vrištao.“ (Mihelčić, 2015: 65, 66) – ovaj dijalog Viktorijinih roditelja bio je posljednji kojeg su vodili kao partneri u bračnoj zajednici. Sonja je ipak odlučila staviti vlastite želje na prvo mjesto – „ – Mama, pitala sam nešto posve drugo. Pitala sam kakvu to sreću tražiš za sebe, a ne za mene. – Ti to ne bi razumjela, a zapravo te se i ne tiče! –Kako me se ne tiče ako je tebi to važnije od mene, važnije od tate i svega? Želim znati što ti je važnije od mene. – Ja ... Ja! JA!!! Eto, htjela si čuti, ali neće ti biti drago kad shvatiš da ja znam kako postoji svijet i izvan svakodnevnih brige o tebi i tati!“ (Mihelčić, 2015:94).

Težinu koje nose izgovorene riječi znaju samo oni koji se nađu u tako nezahvalnoj situaciji. Težinu tih riječi zna samo djevojka Viktorija kojoj te riječi stvaraju osjećaj nepripadnosti, zbog kojih se osjeća kao višak i teret vlastitoj majci. Te riječi Viktoriji stvaraju da se osjeća kao osoba koja je imala jedan zadatak i podbacila, a to je uljepšati život svojoj majci, a ona ga je ne samo otežala, već uništila. Ovakve riječi traumatičnije su za osobe od samog čina odlaska.

Možda se naizgled čini da adolescentica pati zbog razvoda roditelja, no ona je najviše bila povrijeđena činjenicom da je vlastita majka napušta. Pametna i razumna djevojka poput Viktorije s vremenom bi procesuirala i prihvatila činjenicu da njezinoj majci nije više lijepo u braku te je s vremenom čak i podržala, ali nitko pa ni snažna odrasla osoba, a kamoli adolescentica Viktorija, ne bi prihvatila činjenicu da majci mogu vlastite želje biti preče od obitelji. Nakon Sonjinog napuštanja obitelji, Viktorija pokušava pronaći vlastiti mir i stabilnost u novom životu s cimericom i najboljom prijateljicom Reom i njezinim ocem. Iz djela kasnije saznajemo kako je Sonja podnosila prijave koje se protive životu Viktorije i Ree sa njihovim očevima. Ta je situacija bila kap koja je prelila čašu kada Viktorija saznaje da je iza svega njezina majka koja je svojevremeno napustila tu istu obitelj. Iako tada iz Viktorije izlazi dosad neotkrivena bujica riječi potisnutih emocija izazvanih majčinim odlaskom – što je zapravo zdravo za svaku osobu koja se nađe na Viktorijinom mjestu, situacija se završava pozitivno. Viktorija spoznaje da su ipak tata i ona, ostavljeni od osobe koja ih je napustila kako bi pronašla svoju sreću, dobitnici u cijeloj priči. Zaključuje: „I, shvatila sam koliko je mama ogorčena i kako smo nekom čudnom sudbinom mi pronašli svoju sreću.“ (Mihelčić, 201: 128). Tim Viktorijinim zaključkom počinje staloženije, mirnije i stabilnije razdoblje njezina života i sazrijevanja. Završava svoje buntovništvo te se posvećuje radu na samoj sebi i svome psihofizičkom zdravlju. Suočava se s vlastitom traumom, prihvaća je te se s njom počinje suočavati. Na samome kraju nastupa Viktorijino naglo psihičko i emocionalno sazrijevanje kada dolazi do potrebe sve vlastite misli prenijeti pismenim putem majci. Viktorija prihvaća činjenicu da se njezina majka više ne vraća te da je od sada pa nadalje ovo njezin život u kojem ipak može pronaći sreću. U samo nekoliko mjeseci Viktorija odrasta iz mlade djevojke izgubljene u životu kojoj je najveći problem bio taj da joj majka ide na živce, u snažnu mladu ženu koja je shvatila istinsko značenje pojma sreće. Autorica Nada Mihelčić u ovome adolescentskom romanu ne iznosi samo jednu zastrašujuću i ignoriranu tabu temu preljuba i razvoda braka, već prikazuje ohrabrujući put mlade djevojke koja je pronašla nešto dobro čak i u napuštanju majke. *Draga mama*, riječi su kojima Viktorija započinje prvo i jedino pismo uzvrćeno majci. Isto tako sadržaj romana *Draga mama* ohrabrujuća je priča i poticaj mladima koji prolaze kroz sličnu situaciju jer im na ovaj način pokazuje da uvijek postoji svjetlo na kraju tunela.

4. ZAKLJUČAK

Polovica dvadesetog stoljeća bila je prekretnica u svjetskoj i hrvatskoj književnosti. Kroz narednih nekoliko desetljeća u književnosti se, posebno za djecu i mlade, javljaju dosad neobrađivane i nespominjane teme koje su bile smatrane nepedagoškim. Smrt, ovisnosti i droge, seksualnost, spolnost, razorene obitelji, prijevare, razvodi, zlostavljanje, bolesti, samo su neke od tabuiziranih tema o kojima romanopisci sve više i samopouzdanije pišu. Kako bi doprinijeli ispovjednom tonu i intimnom karakteru djela, čiji je sadržaj težak i potresan, romanopisci najčešće pišu u 1. licu. Traumatizirani junaci su pripovjedači vlastite sudbine, koju najčešće prikazuju u obliku osobnih dnevnika. Kako suvremene romane obogaćuju traumatske teme – dakle teme neveselog i zastrašujućeg tona, njihovi protagonisti su najčešće žrtve određene traume. Podložni traumama, likovi, u dječjim romanima manje, u adolescentskima češće postaju buntovni te se suprotstavljaju svojoj bližoj okolini. Iz straha od ponovnog povrjeđivanja likovi se suvremenog dječjeg i adolescentskog romana udaljavaju od savršenog apolonskog djeteta, koji je do polovice dvadesetog stoljeća služilo kao primjer uzornog djeteta na kojeg se treba ogledati. Iako svojim ponašanjem i postupcima kao i mladenačkim žargonom, suvremeni dječji i adolescentski likovi ne služe uvijek kao primjer mladeži, svakako im služe kao poučan izvor informacija jer kao što možemo zaključiti iz istraživanja, svi su spomenuti junaci pozitivni što znači da su njihove namjere i ciljevi dobronamjerni.

Na djelima Silvije Šesto Stipaničić, Nade Mihelčić, Zorana Pongrašića i mnogi drugih, u ovome smo diplomskom radu predstavili i analizirali neke od mnogih traumatiziranih dječjih i adolescentskih likova. Njihova se osobnost i cjelokupni identitet oblikovao pod utjecajem traume čiji je izvor, što pokazuju i interpretacije odabranog korpusa, raznolik: trauma se kod protagonista stvara iz različitih unutarnjih ili vanjskih čimbenika. No, za likove dječjih i adolescentskih romana karakteristična je trauma koja proizlazi iz socijalnog konteksta. Provedeno istraživanje pokazalo je kako na sazrijevanje, ali i cjelokupno funkcioniranje traumatiziranih glavnih junaka, najviše utječu obitelji, klape, vršnjaci, pa i šire društvene zajednice, primjerice plemena. U odabranim se djelima ponajviše ističu odrasli koji uvelike utječu na stvaranje traume kod junaka zbog čega ih smatramo negativcima. Bilo da ih smatramo blagima ili strogima, kontrolirajućima ili permisivnima, pristupačnima ili nepristupačnima, odrasli u suvremenim adolescentskim romanima dolaze u opoziciju sa mladima gdje svojim postupcima i riječima prilično negativno utječu na formiranje pojedinca. Kao takvi, stvaraju institucije razorenih obitelji. Njih možemo podijeliti na emocionalno nepristupačne obitelji poput Edbinove i Uršine, gdje osim indiferentnih očeva, koji silom prilika ne sudjeluju u

djetetovom djetinjstvu i odgoju u odgovarajućoj mjeri, majke ponajviše sudjeluju na stvaranju traume kod junaka kao što su Urša, Viktorija, Marijan i Jasna. Nesretne vlastitim životom i neostvarenim životnim ciljevima, vlastite frustracije i neuspjehe projiciraju na svoju djecu što kod njih dovodi do postavljanja određenih standarda, koje spomenuti dječji likovi i adolescenti, ne mogu ispuniti. Naposljetku, konstantna razočaranja koja doživljavaju sami protagonisti, ali i njihovi roditelji, povod su za narušavanjem samopouzdanja što ubrzo dovodi do javljanja određene traume. Mnogi likovi tada traže spas u porocima poput droge, alkohola i cigareta ili svojim mukama nastoje stati na kraj samoozljeđivanjem što utječe na užu i širu zajednicu.

Osim obitelji, u odabranim romanima često su prisutni vršnjaci, u obliku klape ili u formaciji razrednog odjeljenja kao vanjski čimbenici koji također imaju velik utjecaj i značaj za traumatizirane glavne likove. Arnold Junior Duh i Lucija primjeri su adolescenata čija trauma proizlazi iz vršnjačkog zlostavljanja. Verbalno i tjelesno nasilje nad protagonistima ostavlja značajan trag koji ih sprječava da se razvijaju prirodnim tijekom te da proživljavaju normalna djetinjstva. S druge strane, vršnjaci su u nekim interpretiranim djelima oslonac i spas pojedincima. Zahvaljujući drugim zlostavljanim vršnjacima Lucija uspijeva spasiti svoje djetinjstvo, baš kao i Arnold kojeg podrška obitelji, ali i vršnjaka, potiče na ostvarivanje naizgled nemogućeg. Osim klapa, žrtvama pomažu psiholozi kao objektivne osobe koje, konkretno Marijanu i Urši, nadomještaju roditeljsku figuru. Drugim pak junacima, poput Jasne i Marine, u svladavanju traume i potpunom ozdravljenju, pomažu ljubavni odnosi. Edbin i Lada potrebitu podršku i ljubav dobivaju iz svojevršnih supstitucijskih obitelji uz koje adolescenti ne moraju sami prolaziti kroz najteže trenutke svojih života.

Zaključujemo da osim samih protagonista, traumom su pogođeni i članovi njihove uže i šire zajednice. No, zahvaljujući suradnji glavnih likova s određenim članovima njihovih zajednica (psiholozima, partnerima, prijateljima), oni postaju primjer svim čitateljima. Njihove traumatične i tragične životne priče mnogima dokazuju da ni jedna situacija nije bezizlazna te da je najodgovorniji i najzreliji postupak zatražiti pomoć. Tek kada žrtve dođu do tog zaključka, njihov put ka ozdravljenju započinje. Iako imaju najveću ulogu u svladavanju vlastitih traumi, glavni junaci odabranog korpusa, u tome teško uspijevaju sami. Time potvrđujemo tvrdnju Dubravke Težak (1998) da se suvremeni adolescentski i dječji romani počinju smatrati kvalitetnim izvorom informacija za dobro informirano dijete suvremenog svijeta jer im služe kao oslonac i pomoć u teškim trenucima najranjivijeg razdoblja čovjekova života.

5. LITERATURA

Istraživački korpus:

1. Alexie, S. (2007): *Apsolutno istinit dnevnik Indijanca na određeno vrijeme*, Zagreb: Algoritam
2. Mihelčić, N. (2013): *Zeleni pas*, Zagreb: Alfa
3. Mihelčić, N. (2014): *Edbin*, Naklada semafora
4. Mihelčić, N. (2015): *Draga mama*, Zagreb: Naklada Ljevak
5. Pongračić, Z. (2008): *Gumi-gumi ili Djevojčica koja je preskočila nebesa*, Zagreb: Knjiga u centru
6. Rundek, M. (2006): *Kupit će ti tata koturaljke*, Zagreb: Nova knjiga rast
7. Šesto Stipančić, S. (2009): *Debela*, Zagreb: Naklada Semafora
8. Šojat I. (2020): *Zmajevi koji ne lete*, Zagreb: Naklada Ljevak
9. Šojat, I. (2021): *Oblak čvoraka*, Zagreb: Naklada Ljevak
10. Vidmar, J. (2006): *Bucka*, Zagreb: Mozaik knjiga

Literatura:

1. Arambašić, L. (2000): *Stresni i traumatski događaji i njihove posljedice*. Psihološke krizne intervencije, 11-31.
2. Bezenšek, J. (2005): *Sinergija izobraževanja, družine in mediji*. V. 24. mednarodna konferenca sinergija metodologij, Portorož: Zgnoščeka
3. Bilić, V., Buljan Flander, G. i Hrpka, H. (2012). *Nasilje nad djecom i među djecom*. Naklada Slap.
4. Butumović, I. (2021): *Prikaz obitelji u odabranim djelima hrvatske književnosti za djecu i mlade*, diplomski rad, Rijeka: Sveučilište u Rijeci
5. Crnković M. (1997): *Neki problemi i zadaće znanstvenog istraživanja i promocije dječje književnosti u hrvatskoj danas*, Dječja knjiga u Hrvatskoj danas, Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, Hrvatski centar za dječju knjigu, Hrvatska sekcija IBBY-a
6. Crnković, M. ; Težak, D. (2002): *Povijest hrvatske dječje književnosti od početka do 1955. godine*. Zagreb: Znanje
7. *Glavni junak – tinejdžer!*. Antologija hrvatske proze za mlade 1991. – 2008. 2009. Ur. Đokić, Ana; Bjelčić, Ratko. Knjiga u centru. Zagreb.
8. Goodman, L. A., Corcoran, C., Turner, K., Yuan, N. i Green, B. L. (1998). *Assessing traumatic event exposure: General issues and preliminary findings for the Stressful Life*

- Events Screening Questionnaire*. Journal of Traumatic Stress: Official Publication of The International Society for Traumatic Stress Studies, 11(3), 521-542
9. Hameršak, M. i Zima D. (2015): *Uvod u dječju književnost*, Zagreb: Leykam International
 10. Haramija, D. (2002) *Smrt u prozi za djecu i mladež*. Tabu teme u književnosti za djecu i mladež: Zbornik radova. Ur. Javor, Ranka. Knjižnice grada Zagreba. Zagreb. 30–39.
 11. Hranjec, S. (1998): *Hrvatski dječji roman*. Znanje. Zagreb.
 12. Hranjec, S. (2006): *Obitelj u hrvatskom dječjem romanu // Zlatni danci 7 / Pintarić, Ana (ur.), Osijek: Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, Matica hrvatska Osijek (predavanje, međunarodna recenzija, cjeloviti rad (in extenso), znanstveni)*
 13. Hranjec, S. (2009): *Ogledi o dječjoj književnosti*, Zagreb: Alfa
 14. Kos-Lajtman, A. (2015): „*Otvoreno pismo Nade Mihelčić*“ u *Draga mama*, str.135 – 142. Zagreb: Naklada Ljevak.
 15. Lavrenčić Vrabc, D. (2002): *Bol odrastanja: droge, seks i ...* Tabu teme u književnosti za djecu i mladež: Zbornik radova. Ur. Javor, Ranka. Knjižnice grada Zagreba. Zagreb. 7–22.
 16. Mayer, L. (2012): *Alternativni obiteljski oblici u njemačkim dječjim slikovnicama*. U: *Zlatni danci*, 13, 279-292
 17. Nikolić, S. (2008). *Obitelj – podrška mentalnom zdravlju pojedinca: teorijski i praktični priručnik obiteljske terapije*. Jastrebarsko: Naklada Slap. *Odrastanje u zrcalu suvremene književnosti za djecu i mladež: Zbornik radova*. Ur. Javor, Ranka. Knjižnice grada Zagreba. Zagreb.
 18. Pandžić, V. (2006), *Recepcija obiteljskih sveza i govora u suvremenim hrvatskim lektirnim romanima u višim razredima osnovne škole. //Zlatni danci 7 / Pintarić, Ana (ur.), Osijek: Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh, Matica hrvatska Osijek (predavanje, međunarodna recenzija, cjeloviti rad (in extenso), znanstveni)*
 - Pregrad, J. (2006): *Predgovor knjizi Meliti Rundek: Kupit će ti tata koturaljke*, Zagreb
 19. Peleš, G. (1999): *Tumačenje romana*, Zagreb: Artresor naklada
 20. Radenović, S., *Bioetika i nasilje*, u: *European Journal of Bioethics*, vol.5, br.5, 2012. Školska knjiga, Zagreb
 21. Težak, D. (1998): *Tematske smjernice u svjetskoj književnosti za mladež*.
 22. Visinko, K. (2008): *O hrvatskoj književnosti za mladež*, u: *Kolo, Časopis Matice hrvatske*, Zagreb 3-4, str.294-303.

11. Vrcić-Mataija, S. (2018). *Hrvatski realistički dječji roman (1991.-2001.)*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
23. Zalar D. (2008): *Zoran Pongračić* // Hrvatska književna enciklopedija, Zagreb
24. Zalar, I. (1978). *Dječji roman u hrvatskoj književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
25. Zalar, I. (1983): *Dječji roman u hrvatskoj književnosti*, Zagreb: Školska knjiga
26. Zima, D. (2011): *Kraći ljudi, Povijest dječjeg lika u hrvatskom dječjem romanu*,
27. Živković Zebec, V. (2012), *Suvremena hrvatska književnost za mlade na primjeru romana Nade Mihelčić*, u: Zlatni danci 13, Filozofski fakultet, Osijek

Mrežni izvori:

1. Bakić, L. (2020): *Iz dnevnika jednog srednjoškolca*, Zagreb: Blog hrvatskoga školskog muzeja. Pristupljeno 24.05.2024.; <https://blog.hsmuzej.hr/2020/07/14/iz-dnevnika-jednog-srednjoskolca/>
2. Hrvatski jezični portal (2006): *Narkomanija*. Dostupno na: <http://hjp.znanje.hr/> , preuzeto 02.06.2024.
3. Mihelčić, N. (2010): *Ovisnik je kao kamen bačen u bonacu*; dostupno na: <http://www.tportal.hr/kultura/knjizevnost/81196/Ovisnik-je-kao-kamen-bacen-u-bonacu.html> , (preuzeto 02:06.2024.)
4. Mikuletić, N. (2010): *Biblioterapija u školskoj knjižnici ili razgovor o knjizi, stručni rad*, Vjesnik bibliotekara Hrvatske, <https://hrcak.srce.hr/file/120452> (preuzeto: 10.06.2024.)
5. Težak, D. (2008): *Dvije spisateljice romana za mlade odrasle*. Kolo. XVIII/3-4. 249–261., dostupno na: <https://www.matica.hr/kolo/309/dvije-spisateljice-romana-za-mlade-odrasle-20529/> (preuzeto: 13.06.2024)
6. URL 1.: American Psychological Association (2013): *Recovering emotionally from disaster: Trauma*, <https://www.apa.org/topics/trauma> , podaci preuzeti 13.04.2024.
7. URL 2: *Tragači – dječji čitateljski blog* (2014): Edbin, <https://traganje.wordpress.com/2014/12/04/edbin/> (preuzeto: 03.06.2024.)
8. Vrcić-Mataija, S. (2011). Prilog tipologiji hrvatskog dječjeg romana. *Flumiensia*, 23 (2), 143- 154. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/82461>.